

Załącznik do uchwały Nr/2021
Rady Gminy Nadarzyn
z dnia 2021 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NADARZYN NA LATA 2022-2026

Spis treści

1.	Wstęp	3
2.	Podstawa prawna opracowania programu opieki nad zabytkami	4
3.	Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami	6
4.	Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	17
5.	Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	22
6.	Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	29
6.1.	Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy	29
6.2.	Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Nadarzyn	42
6.2.1	Charakterystyka gminy	43
6.2.2	Historia gminy	44
7.	Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne	48
7.1.	Najważniejsze zabytki nieruchome gminy Nadarzyn	48
7.2.	Dziedzictwo niematerialne	55
8.	Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	56
8.1.	Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	56
8.2.	Zabytki w gminnej ewidencji zabytków	57
8.3.	Zabytki archeologiczne	60
9.	Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT	66
10.	Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	68
11.	Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	73
12.	Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	74
13.	Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków	80
14.	Bibliografia	81

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to istotny czynnik życia i działalności każdego człowieka. „Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Oznacza wartość – materialną lub niematerialną – przekazaną przez przodków i określającą naszą kulturę. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów.

Dziedzictwo może mieć różny zakres znaczeniowy. Ten sam element może stanowić ważną wartość dla jednych - stanowić ich dziedzictwo, a dla drugich być czymś niezrozumiałym i obcym. Pewne miejsca mają znaczenie ogólnoświatowe, stanowią istotną wartość dla ludzi niezależnie od ich kultury, rasy czy religii, są one wyróżnione wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Niektóre obiekty stanowią o tożsamości makro-regionu, np. miejsca będące dziedzictwem o znaczeniu europejskim są Znakami Europejskiego Dziedzictwa. Istnieje także dziedzictwo o znaczeniu krajowym kształtujące tożsamość społeczną i budujące poczucie więzi narodowej. Dla Polski tą kategorią zabytków są miejsca uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. W procesie budowania społeczeństwa obywatelskiego ważną rolę pełni idea małej ojczyzny. Dla integrowania społeczności lokalnej bardzo ważne staje się dziedzictwo regionalne, na które składają się zabytki o znaczeniu lokalnym związane z tradycją i historią danego miejsca.”ⁱ

Po przemianach ustrojowych w Polsce pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dóbr kultury. Zaczęto postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z istotnych gałęzi gospodarki, z której może czerpać zyski. W związku z powyższym 23 lipca 2003 r. przyjęto ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., W treści ustawy odniesiono się do zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określono politykę państwową oraz obowiązki władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art. 87 nakłada na organy samorządu terytorialnego obowiązek przygotowania raz na cztery lata Programów opieki nad zabytkami.

Przedmiotowe opracowanie jest wypełnieniem tego obowiązku. Gminny program opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn (GPOnZ) odnosi się do ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Nadarzyn.

Opracowanie sporządzono zgodnie z treścią art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

GPOnZ przygotowany jest przez Wójta Gminy, uzgadniany z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, oraz przyjmowany uchwałą przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Mazowieckiego. Przygotowywany jest na 4 lata, natomiast co 2 lata Wójt Gminy przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ stanowi uzupełnienie do innych aktów planowania. Jest dokumentem określającym działania na rzecz inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz ma za zadanie upowszechnianie i promowanie dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna społeczność samorządowa.

Beneficjentami GPOnZ powinni zostać się nie tylko prywatni właściciele lub użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Celem GPOnZ jest m. in. zmierzanie do poprawy stanu i utrzymania: zabytków znajdujących się na terenie gminy, zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowanie krajobrazu kulturowego.

Istotnym czynnikiem jest, żeby w poprawie o której mowa powyżej uczestniczyli mieszkańcy gminy, poprzez różne życiowe aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zainteresowani opieką nad zabytkami. Obowiązkiem władz jest natomiast inspirowanie i udoskonalanie procesów regulujących zasady tej opieki oraz inicjowanie i wspieranie działań, które związane są z taką opieką.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ opracowano na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.), z której wynika obowiązek przygotowania co 4 lata przez jednostki samorządu terytorialnego Programu opieki nad zabytkami.

Według ustawy, ochrona zabytków polega m. in. na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań, zapewniających warunki finansowe, organizacyjne i prawne, mających na celu zachowanie, zagospodarowanie i utrzymanie zabytków, zapobieganie zagrożeniom, udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków, przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę, kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków, a także uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska. Zakres opieki nad zabytkami ustawa określa jako działalność właścicieli zabytków, która kreuje warunki dla badania naukowego oraz

dokumentowania zabytków, prowadzenia przy zabytku prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, ochrony i utrzymania zabytków i ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz propagowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie ustalono zasady ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym, w szczególności zagadnienia sporządzania krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami.

Ustawa określa również zadania i kompetencje organów ochrony zabytków, a także ustala zakres i formy ochrony zabytków którymi są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego
- ustalenie szczególnej ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotnisk użytku publicznego).

Przepisy ustawy ustalają również reguły finansowania prac związanych z opieką nad zabytkami przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dodatkowo, ustawa precyzuje obszar zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi wobec samorządu gminnego.

W Art. 87 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określono cele sporządzenia GPOnZ, „w szczególności :

1. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;

7. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami”.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Ochrona zabytków została określona jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Określenie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadań państwa w zakresie ochrony zawierają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Uszczegółowienie konstytucyjnego obowiązku państwa oraz podziału kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje w zwykłym ustawodawstwie. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która została uchwalona zamiast ustawy o ochronie dóbr kultury z 1962 r., połączyła ochronę zabytków z ochroną dziedzictwa kulturowego. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. -Dz. U. z1997 r. nr 78 poz. 483 ze zm.) w ustaleniach:
 - ◆ Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
 - ◆ Art. 6 „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
 - ◆ Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 710 ze zm.), akt prawny regulujący zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Podczas opracowania programu opieki nad zabytkami powinno się stosować następujące przepisy tej ustawy:
 - ◆ Art. 3: który zawiera definicje pojęć użytych w ustawie takich jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace

konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

Z w/w przepisu wynika m. in. że zabytek, jest to „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

◆ Art. 4: informuje, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

◆ Art. 5: reguluje kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii i kultury”.

◆ Art. 6 określa przedmioty ochrony i zarazem uszczegóławia definicję zabytku:

„1.Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

- f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

◆ Art. 7,8, 9, 14, 14a i 14b, 15, 16, 17: definiują formy ochrony zabytków, określają organy odpowiedzialne za poszczególne formy ochrony oraz określają zasady objęcia zabytków poszczególnymi formami ochrony:

1)wpis do rejestru zabytków, dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzony przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również

wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomości. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji, wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków -na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu -w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Listę Skarbów Dziedzictwa prowadzi minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego. Na Listę Skarbów Dziedzictwa wpisuje się zabytek ruchomy o szczególnej wartości dla dziedzictwa kulturowego, zaliczany do jednej z kategorii, na podstawie decyzji wydanej przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, z urzędu albo na wniosek właściciela zabytku ruchomego.

2) uznanie za pomnik historii.

Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister

właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wnioski o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

3) utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Na terenie Parku Kulturowego zakazuje się prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowania lub magazynowania odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury.

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

◆ Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu

zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategiach rozwoju ponadlokalnego studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

◆ Art. 19: ustala, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.”

◆ Art. 20: ustala konieczność uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

◆ Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

◆ Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

◆ Art. 89: wskazuje, organy ochrony zabytków takie jak:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

● **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 1372), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 określono zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Do ochrony zabytków odnoszą się pośrednio również zadania obejmujące zagadnienia: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej, turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Ważne uregulowania prawne obejmujące temat ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się także w innych aktach prawnych, w tym:

● **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (tj. (Dz.U. z 2021 r. poz. 741)). Z ustawy wynikają zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz procedura postępowania w sprawie przeznaczania terenów na wskazane cele oraz ustalania zasad zagospodarowania i zabudowy. Ustawą, wskazuje również na obowiązek uwzględniania w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

● **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. -Prawo budowlane** (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1333 ze zm.). Ustawa określa zasady działalności obejmujące kwestie projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa sposób postępowania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przedmiotowa ustawa nie narusza przepisów odrębnych, w tym ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami -w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów

i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie zapisów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. -Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1219 ze zm.), z której wynika między innymi, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1098), która ustala między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz.U. z 2021 r. poz. 1899 ze zm.). Według zapisów w/w ustawy, do celów publicznych należy między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa ustala również zasady postępowania wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 194 ze zm). Z ustawy wynika, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy ustala formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się oprócz: teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Do zadań jednostki samorządu terytorialnego należy organizacja działalności kulturalnej, poprzez tworzenie samorządowych instytucji kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej należy do zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a szczególnie muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą przede wszystkim działania obejmujące upowszechnianie kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1057 450 ze zm.). Zgodnie z treścią ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. (Dz.U. z 2015 r. poz. 774). Ustawa ustala definicje: reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Jednocześnie ustala obowiązek sporządzenia przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym powinny zostać wskazane obszary krajobrazów priorytetowych, w których sejmik województwa będzie miał możliwość ustalania norm wysokości, kształtu budynków i stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Z ustawy wynika też możliwość ustalenia kar za nielegalne reklamy. Dodatkowo pozwala samorządom uchwalić lokalny kodeks reklamowy, w którym ustalone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków**(t. j. Dz. U. Dz.U. z 2021 r. poz. 81).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (t. j. Dz.U. z 2021 r. poz. 56).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (t. j. Dz.U. z 2017 r. poz. 1674).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (t. j. Dz. U. z 2004 r. nr 124, poz. 1304 ze

zm.), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczania i noszenia.

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych**(t. j. Dz.U. z 2004 r. nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (t. j. Dz.U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę** (t. j. Dz. U. z 2011 r. nr 89, poz. 510).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 902). która określa podstawowe zasady funkcjonowania w Polsce muzeów. Zgodnie z treścią w/w ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art.1).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz.U. z 2019 r. poz. 1479) która stwierdza, że biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki mają za zadanie organizację i zapewnienie dostępu do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz.U. z 2020 r. poz. 164)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Ustalenia GPOnZ są zgodne z polityką państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ sporządzone są na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Obejmują między innymi strategię, studia i programy, które poruszają problematykę ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ jest zbieżny ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami które wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowym Programie Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Celem głównym Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019–2022 było stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Opracowano go w oparciu o wnioski z realizacji Programu 2014–2017, z uwzględnieniem zmian systemu ochrony zabytków wprowadzonych Ustawą z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad zabytkami określa trzy cele szczegółowe w ramach których określono poszczególne kierunki działań.

CEL SZCZEGÓŁOWY 1–OPTIMALIZACJA SYSTEMU OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Kierunek działania

1.1 Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

1.Szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.

2.Budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.

3.Merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.

4.Konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działania

1.2 Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym

1.Wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych pracowników służb konserwatorskich.

2.Ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.

3.Wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.

4. Powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

CEL SZCZEGÓŁOWY 2–WSPARCIE DZIAŁAŃ W ZAKRESIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Kierunek działania

2.1 Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

1. Upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działania

2.2 Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego

1. Podniesienie bezpieczeństwa zasobów ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

CEL SZCZEGÓŁOWY 3–BUDOWANIE ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ WARTOŚCI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Kierunek działania

3.1 Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

1. Kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.

2. Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działania

3.2 Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączenia społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

- **Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 -2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury (NSRK) na lata 2004–2020 określa misję jej wprowadzenia, którą jest: zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przynoszonej ponad pokoleniami, określającej całość kształt

historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów.

Ministerstwo Kultury w 2005r. przedłużyło zakres czasowy obowiązującej wówczas Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2007–2013 do 2020 roku.

Natomiast w dokumencie pn. Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004–2024 ustalono reguły polityki państwa działającej w warunkach rynkowych, zapewniającej zrównoważony rozwój w zakresie kultury we wszystkich regionach. NSRK na lata 2004–2020 określa cele oraz programy operacyjne Ministra Kultury, stanowiących doprecyzowanie i rozszerzenie Narodowych Programów Kultury. Zagadnienie dziedzictwa kulturowego obejmuje Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego”. Przedmiotowy program wykonywany jest w dwóch uzupełniających się priorytetach: rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych.

Najważniejszym celem priorytetu 1 jest polepszenie stanu zachowania zabytków, powiększenie narodowego zasobu dziedzictwa kulturowego, kompleksowa renowacja zabytków, wzrost roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, wreszcie zabezpieczanie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

- **Strategii na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategię na rzecz Odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) przyjęto uchwałą nr 8 Rady Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Dokument stanowi aktualizację Strategii Rozwoju Kraju 2020, która została przyjęta uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest dokumentem strategicznym służącym do kierowania polityką rozwoju wykonywaną przez instytucje państwowe. W spójny sposób określa cele do zrealizowania w perspektywie roku 2020 i 2030, wskazuje mierniki ich realizacji, opisuje sposób ich osiągnięcia oraz przedstawia najważniejsze projekty w ramach celów SOR.

Najważniejszym celem SOR jest stworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski zakładając jednoczesny wzrost spójności w zakresie społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

- Obszar e-państwo
- kierunek interwencji:
 - Budowa i rozwój e-administracji -orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć, jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

- Obszar: kapitał ludzki i społeczny
- kierunek interwencji:
 - Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

- Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.
- Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

- Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).
- Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury

- **Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 (SRKS) jest to dokument będący kontynuacją i aktualizacją przyjętej przez Radę Ministrów uchwałą Nr 61 z dnia 26 marca 2013 r. Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z narzędzi wdrażania przyjętej uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR).

Działania wskazane w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (SRKS) powinny popierać zaangażowanie obywatelskie oraz aktywizować Polaków. W dokumencie wskazano, że polityka rozwoju winna wspomagać mechanizmy i idee, które wzmacniają chęć działania obywateli w kwestii wspólnych korzyści i powodują wzmocnienie zaufania, które jest podstawowym składnikiem życia społecznego, gospodarczego i kulturowego.

Dla Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami ważny jest priorytet strategii: Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury wymieniony w ramach celu: wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym:

Zgodnie z postulatami w/w priorytetu dla zachowania dziedzictwa kulturowego istotna jest odpowiednia ochrona, ale też tworzenie potencjału, który powinien zostać wykorzystany w celu utworzenia poczucia tożsamości i wspólnoty, oraz wzrostu ekonomicznego, m.in. poprzez różne inwestycje w jego składniki: dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocję dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO oraz uznanego przez Prezydenta RP za Pomniki Historii, również rozwój turystyki kulturowej z wykorzystaniem Europejskich Szlaków Kulturowych. Jednym z najważniejszych priorytetów państwa we wskazanym obszarze jest kontynuowanie inwestowania w zachowanie obiektów zabytkowych a także ulepszenie systemu ochrony zabytków. Do realizacji tego celu służyć będzie dokument pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (KPOZOZ).

Zgodnie z założeniami SRKS jednym z priorytetowych działań będzie wspomaganie zabytków uznanych za Pomniki Historii przez Prezydenta RP oraz propagowanie Szlaków Kulturowych.

- **Koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju 2030**

Koncepcję przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 przyjęto uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest głównym dokumentem w sprawie ładu przestrzennego Polski. Najważniejszym celem strategicznym koncepcji jest optymalne zarządzanie przestrzenią kraju i jej różnorodnymi możliwościami rozwojowymi w celu osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. W dokumencie tym wskazuje się wagę budowania i utrzymywania ładu przestrzennego, gdyż wpływa on na warunki życia obywateli, funkcjonowanie gospodarki oraz pozwala na wykorzystanie możliwości rozwojowych. Koncepcja określa również reguły i działania mające służyć przeciwdziałaniu

nieporozumieniom w gospodarowaniu przestrzenią i zagwarantowaniu bezpieczeństwa, również powodziowego. Bardziej niż dotychczas obejmuje zagadnienia ochrony dziedzictwa kulturowego w polityce przestrzennej kraju. Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni (starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi) przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

5. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie:

1. Wojewódzkim:

- **Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030r.**

Treść strategii powinna rzutować na dalszy rozwój poprzez ustalenie długotrwałych procesów rozwojowych w regionie. Ideą strategii jest określenie celów rozwojowych, których wdrożenie zagwarantuje zachowanie trwałego rozwoju. Wyszczególniono sześć obszarów tematycznych: gospodarka, ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu i produkcji (priorytetowy cel strategiczny), przestrzeń i transport, społeczeństwo, środowisko i energetyka oraz **kultura i dziedzictwo**. W następnej części opracowania przedstawiono diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej i możliwości województwa mazowieckiego, wyszczególniając kulturę i dziedzictwo. Przedstawiono dane na temat różnych grup zabytków, kolejno wykonano analizę SWOT, z której wynika że do mocnych stron można zaliczyć: bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dwory, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej, zasobne i różnorakie tradycje kulturowe, liczne instytucje zajmujące się działalnością kulturalną, znaczący ruch turystyczny w skali kraju, zwłaszcza w Warszawie, duża ilość imprez kulturalnych, wyróżniająca się w porównaniu do reszty kraju inicjatywa

społeczna obejmująca opiekę nad zabytkami i ochronę wartości kulturowych. Do słabych stron zaliczono m. in.: małą świadomość tożsamości regionalnej, zły stan techniczny zabytków, niska jakość informacji i promocji turystycznej regionu, niewystarczający stopień cyfryzacji zabytków i niełatwy dostęp do źródeł danych w tym zakresie, ograniczona i nierówno rozlokowana baza turystyczna. Wymieniono również szanse takie jak: wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB, poprawienie edukacji społeczeństwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, wdrażanie i popularyzowanie nowych technologii w zakresie kultury i turystyki, wzrost zainteresowania turystyką w regionie poprzez organizację różnorodnych wydarzeń kulturalnych i sportowych o międzynarodowym zasięgu. Wśród zagrożeń wyliczono, m. in.: zbyt niski poziom finansowania kultury, brak skutecznych ram prawnych dotyczących rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami, brak współdziałania władz na różnych poziomach administracji w ochronie i promocji dziedzictwa kulturowego, niewystarczająca promocja kultury w kraju i zagranicą. Następnie w Strategii wyjaśniono, iż osiągnięcie celu ramowego, tj. wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości życia, wymagać będzie podjęcia działań w zakresie wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego do zwiększenia atrakcyjności turystycznej regionu; kreowania miast jako centrów aktywności kulturalnej; wsparcia rozwoju przemysłu kreatywnego; wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w biznesie; popularyzacja kultury i twórczości. Uszczegółowione kierunki działań, zawierają m. in. upowszechnianie kultury i twórczości, podkreślono, że należy wykonać cyfryzację zasobów dziedzictwa kulturowego co pozwoli na ich standaryzację i zwiększenie dostępności. Skuteczność wprowadzania i realizacji celów określonych w Strategii rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku będzie sprawdzana i będzie podlegała ewaluacji. Sprawdzanie i ewaluacja wskaźników realizacji Strategii powinna weryfikować skuteczność działań Samorządu Województwa Mazowieckiego. Odpowiedzialność za monitorowanie wskaźników będzie brało Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie. Raz w roku MBPR będzie sporządzać raport z realizacji Strategii, zawierający ocenę działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego w zakresie realizacji Strategii.

- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego**

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego przyjęto Uchwałą nr 22/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 19 grudnia 2018 r. W dokumencie omówiono zagadnienia występowania dóbr kultury. Bogactwo dziedzictwa kulturowego województwa mazowieckiego

stanowią zabytki objęte formami ochrony prawnej oraz elementy dziedzictwa ujęte w gminnych ewidencjach zabytków.

Formami ochrony objęte są:

- zabytki wpisane do rejestru zabytków, w tym: nieruchome (7.358 zabytków), w tym: mieszkalne, sakralne, zieleni, obronne, transportowe/zespoły, zamki, zabytkowe cmentarze, układy przestrzenne, rezydencjonalne, parki, zabytki mające znaczenie symboliczne, ruchome, obejmujące zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego (20 727 obiektów), archeologiczne (407 zabytków), spośród nich najliczniejszą grupę stanowią zabytki o funkcji osadniczej (osady) oraz funkcji obronnej (grodziska).
- zabytki uznane za pomnik historii,
- zabytki ujęte w gminnych ewidencjach zabytków (ponad 28 tys. zabytków).
- Na obszarze województwa mazowieckiego występują obiekty i tereny uznane za dobra kultury współczesnej, których wyznaczenie wiąże się z ich ochroną oraz zachowaniem dla przyszłych pokoleń. W problematyce ciągłości dziedzictwa kulturowego i ochrony krajobrazów kulturowych w dokumencie określono: obszary i obiekty o istotnym znaczeniu dla województwa mazowieckiego w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- Plan określa następujące działania:
- realizację zadań wskazanych w wojewódzkim programie opieki nad zabytkami;
- zachowanie i kreowanie ładu przestrzennego, zachowanie walorów krajobrazu kulturowego oraz kształtowanie pasm przyrodniczo-kulturowych o znaczeniu regionalnym poprzez przeciwdziałanie negatywnym efektom urbanizacji,
- wzmocnienie przestrzennych walorów obiektów oraz układów przestrzennych (w tym obiektów i obszarów przemysłowych) poprzez rewitalizację, restaurację oraz rekultywację,
- ochronę, rewitalizację i rewaloryzację obiektów i obszarów historycznych (zwłaszcza architektury drewnianej i przemysłowej, dworskiej, obronnej, dorobku nauki i techniki) w tym zabytków mających znaczenie symboliczne,
- odbudowę i rekonstrukcję dóbr należących do światowego i krajowego dziedzictwa po zniszczeniu w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych zagrożeniami naturalnymi,
- wykorzystanie sieci miast historycznych oraz atrakcji krajobrazowo-architektonicznych, m.in. dla wyznaczania szlaków turystyki kulturowej,

- tworzenie szlaków kulturowych (w tym szlaku kulturowego Cudu nad Wisłą roku 1920, Józefa Wilkonია i szlaku bohaterów Powstania Warszawskiego);
- budowę i rozbudowę muzeów (w tym Stacji Muzeum, Muzeum Centralnego Okręgu Przemysłowego na terenie dawnej Fabryki Broni, Muzeum w Ossowie 1920 roku);
- ochronę dziedzictwa kultury ludowej o dużym znaczeniu dla kształtowania tożsamości regionalnej i lokalnej - krajobrazu kulturowego i tradycji ludowych na obszarach kolonizacji olenderskiej (w tym Urzecza) oraz osadnictwa puszczańskiego.

• **Programu opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2018 – 2021**

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2018-2021 został przyjęty Uchwałą NR 174/18 Sejmiku Województwa Mazowieckiego dnia 13 listopada 2018 r. Z analizy SWOT wyciągnięto główny wniosek: „W ciągu najbliższych 4 lat należy wykorzystać obecną dobrą koniunkturę dla dziedzictwa, związaną z pojawieniem się nowych instrumentów prawnych (ustawy „krajobrazowej”, ustawy o rewitalizacji), nowych rozwiązań instytucjonalno-finansowych oraz z rozwojem technologii cyfrowej, dla zdecydowanego wzmocnienia opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim. Należy skoncentrować się na obszarach priorytetowych a nie rozpraszać ograniczonych środków. Należy docenić rolę powszechnej edukacji i aktywności obywatelskiej. Priorytetem powinny być najmniej trwałe elementy dziedzictwa, których ocalenie jest zadaniem najpilniejszym, gdyż są one narażone na szczególne rodzaje zagrożeń (architektura drewniana, krajobraz kulturowy) lub są szczególnie ulotne i nietrwałe (dziedzictwo niematerialne). Jednym z kluczowych zadań musi być tworzenie cyfrowych dokumentacji obiektów zabytkowych.”

Przyjęta misja brzmi: „Podnieść skuteczność opieki nad zabytkami i dziedzictwem niematerialnym w województwie mazowieckim. Misja to generalna wartość, do której dążenie jest niezmiennym celem samorządu województwa w perspektywie długoletniej. Misja opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim musi stanowić inspirującą odpowiedź na zdefiniowany generalny problem ochrony dziedzictwa w województwie.”

W ramach programu określono cztery obszary strategiczne:

Obszar strategiczny A: Edukacja kształtująca świadomość i postawy. W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z kształtowaniem świadomości i postaw pożądanych z punktu widzenia opieki nad zabytkami i troski o dziedzictwo.

Zidentyfikowano dwa takie cele: -

Cel A.1. Wprowadzić w edukacji powszechnej elementy edukacji o dziedzictwie;

Przedsięwzięcie: A. 1. 1. Tożsamość lokalna - wartość unikalna

Przedsięwzięcie A.1.2. „Odkrywamy nasze dziedzictwo” - coroczny konkurs fotograficzny –

Cel A.2. Wspierać edukacyjnie samorządy lokalne i właścicieli zabytków.

Przedsięwzięcie A.2.1. Mazowieckie Centrum Wiedzy o Zabytkach

Przedsięwzięcie A.2.2. Konkurs „Renowacja Roku”

Przedsięwzięcie A.2.3. Dziedzictwo niematerialne - wpisane na listę UNESCO

Obszar strategiczny B. Optymalizacja systemu dostępu do środków. W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane ze zwiększeniem efektywności finansowania opieki nad zabytkami.

Zidentyfikowano dwa takie cele:

Cel B.1. Zoptymalizować system dotacji wojewódzkich.

Przedsięwzięcie B.1.1. Dotacje do prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych.

Cel B.2. Wzorcowo dbać o zabytki własne województwa.

Przedsięwzięcie B.2.1. Finansowania prac przy obiektach zabytkowych, których właścicielem jest Samorząd Województwa Mazowieckiego.

Obszar strategiczny C. Skuteczne narzędzia działania. W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele skierowane na wzmocnienie skutecznej ochrony najbardziej wrażliwego dziedzictwa przed zniszczeniem i współpracy międzysektorowej dla ratowania zabytków.

Zidentyfikowano trzy takie cele:

Cel C.1. Ograniczać ryzyko utraty najmniej trwałych elementów dziedzictwa.

Przedsięwzięcie C.1.1. Inwentaryzacja stylów architektury drewnianej województwa,

Przedsięwzięcie C.1.2. Spójny krajobraz kulturowy - katalog projektów,

Przedsięwzięcie C.1.3. Nasza żywa tradycja.

Cel C.2. Poprawić poziom współpracy na rzecz dziedzictwa.

Przedsięwzięcie C.2.1. Stała współpraca Samorząd Województwa - MWKZ - oddział NID.

Cel C.3. Wzmocnić potencjał promocyjny zabytków.

Przedsięwzięcie C.3.1. Tworzyć system wymiany wiedzy w zakresie opieki nad zabytkami,

Przedsięwzięcie C.3.2. Promocja zabytków poprzez tworzenie i rozwój istniejących szlaków kulturowych.

Obszar strategiczny D. Wzmocnić zasoby wiedzy fachowej. W ramach tego obszaru strategicznego usytuowano cele związane z dużym deficytem wiedzy badawczej.

Zidentyfikowano dwa takie cele:

Cel D.1. Tworzyć system wiedzy o zabytkach i dziedzictwie niematerialnym.

Przedsięwzięcie D.1.1. Program badań we współpracy z MWKZ i oddziałem NID.

Cel D.2. Radykalnie poprawić wykorzystanie technik cyfrowych.

Przedsięwzięcie D.2.1. Wzorcowa dokumentacja cyfrowa wybranych zabytków województwa,

Przedsięwzięcie D.2.2: Konkurs „Zdigitalizuj zabytek”.

• **Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020**

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego opracowano na podstawie pakietu legislacyjnego dla polityki spójności na lata 2014-2020, przedstawionego przez Komisję Europejską w 2011 r. oraz dokumentów strategicznych europejskich i krajowych (Strategia Europa 2020, Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju Polska 2030, Strategia Rozwoju Kraju Polska 2020 wraz z 9 strategiami horyzontalnymi). Przesłanką wyznaczenia obszarów wsparcia dla dwufundusowego Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014 - 2020 jest przede wszystkim Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r., Innowacyjne Mazowsze, a także ustalenia przyjęte w projekcie aktualizacji Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego. Głównym celem omawianego dokumentu jest inteligentny, zrównoważony rozwój zwiększający spójność społeczną i terytorialną przy wykorzystaniu potencjału mazowieckiego rynku pracy, stanowi on narzędzie realizacji polityki rozwoju prowadzonej przez Samorząd Województwa Mazowieckiego. Opracowanie bierze pod uwagę cele tematyczne opisane przez Komisję Europejską oraz odpowiada na konkretne problemy regionu w zakresie wspomagania rozwoju społecznego i gospodarczego, w powiązaniu z celami nakreślonymi przez Strategię Europa 2020. W omówieniu sfery kulturalnej dokumentu stwierdzono, że na Mazowszu znajdują się obszary uznane za pomniki historii i wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. W regionie znajdują się 24 miasta historyczne oraz znaczna ilość interesujących zamków (14), pałaców (155) i dworów (345). Ogólnie rejestr zabytków nieruchomych zawiera 6757 obiektów (trzecie miejsce w Polsce), jednak dokładna analiza wskazała, że 124 z nich już nie istnieje, 118 jest zagrożonych, a 29 straciło swoją wartość. Na tle kraju województwo wyróżnia się co do

ilości instytucji kultury: 116 muzeów, 37 teatrów i instytucji muzycznych, 57 galerii i salonów sztuki, 256 ośrodków kultury, 986 bibliotek, 59 kin stałych. Dodatkowo uwzględniając fakt, że jest to region o największej liczbie mieszkańców, wysoki współczynnik instytucji kultury w przeliczeniu na 1 mieszkańca, wiąże się z małą dostępnością do różnych form kultury i umiejscawia Mazowsze za innymi województwami. Dostęp do instytucji kultury i proponowanej przez nie oferty jest w województwie mazowieckim nierównomierny. Przeważającymi rynkami zatrudnienia w skali województwa nie są sektory kultury i turystyki (3,4 % pracujących ogółem - piąta pozycja w kraju).

W dokumencie sformułowano cel tematyczny:

- zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz promowanie efektywnego gospodarowania zasobami. W celu tym wyodrębniono priorytet inwestycyjny:
- zachowanie, ochrona, promocja i rozwój dziedzictwa kulturowego i naturalnego.

Obecnie trwają prace nad przygotowaniem Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2021-2027.

2. powiatowym:

- **Strategia Rozwoju Powiatu Pruszkowskiego na lata 2015–2025**

Strategia rozwoju Powiatu Pruszkowskiego na lata 2015–2025 powstała po to, aby potrzeby i ambicje rozwojowe wspólnoty samorządowej znalazły czytelne i realistyczne przełożenie na cele oraz działania dla administracji. W Strategii Rozwoju Powiatu Pruszkowskiego w ogóle nie odniesiono się do problemu opieki nad zabytkami.

- **Program Ochrony Środowiska Powiatu Pruszkowskiego na lata 2017-2020 z perspektywą na lata 2021-2024.**

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Pruszkowskiego na lata 2017-2019 z perspektywą do roku 2023 jest podstawowym narzędziem prowadzenia polityki ochrony środowiska na terenie powiatu. Według założeń przedstawionych w niniejszym opracowaniu, sporządzenie programu doprowadzi do poprawy stanu środowiska naturalnego, efektywnego zarządzania środowiskiem, zapewni skuteczne mechanizmy chroniące środowisko przed degradacją, a także stworzy warunki dla wdrożenia wymagań obowiązującego w tym zakresie prawa. Opracowanie jakim jest Program Ochrony środowiska określa politykę środowiskową a także wyznacza cele i zadania środowiskowe, które odnoszą się do aspektów środowiskowych, usystematyzowanych według priorytetów. Podczas

tworzenia dokumentu, przyjęto założenie, iż powinien on spełniać rolę narzędzia pracy przyszłych użytkowników, ułatwiającego i przyspieszającego rozwiązywanie poszczególnych zagadnień. Niniejsze opracowanie zawiera między innymi rozpoznanie aktualnego stanu środowiska w powiecie, przedstawia propozycje oraz opis zadań, które niezbędne są do kompleksowego rozwiązania problemów związanych z ochroną środowiska. Tematyka opieki nad zabytkami nie została w opracowaniu poruszona.

6. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

6.1 Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

- **Strategia rozwoju gminy Nadarzyn na lata 2014-2025,**

Strategia Rozwoju jest podstawowym instrumentem długookresowej i kompleksowej polityki rozwoju gminy zmierzającej do możliwie najbardziej efektywnego zaspokajania zbiorowych potrzeb jej mieszkańców w kontekście przemian zewnętrznych i wewnętrznych. Dokument ten zawiera długookresowy program działania, określający misję rozwoju (generalny cel kierunkowy) oraz strategiczne i operacyjne cele rozwoju. Odpowiada na podstawowe pytanie: jakie należy podjąć działania, aby zagwarantować wielofunkcyjny i stabilny rozwój. Strategia jest dokumentem planistycznym o charakterze koncepcyjnym. Pozwala na uporządkowanie i odpowiednie rozłożenie w czasie planowanych działań realizacyjnych, a także uniknięcie realizacji projektów ad hoc, niepowiązanych ze sobą logicznie i niewpisujących się w ciąg przyczynowo - skutkowy. Strategia Rozwoju wskazuje także, że planowane do realizacji cele operacyjne są konsekwencją strategicznego myślenia o rozwoju gminy. Jest to bardzo istotna przesłanka i uzasadnienie przy ubieganiu się o zewnętrzne środki finansowe, w tym środki pomocowe Unii Europejskiej.

Głównym motywem jej sporządzenia, a następnie aktualizacji, była potrzeba stworzenia merytorycznych podstaw do prowadzenia długookresowej, pragmatycznej i kompleksowej polityki rozwoju Gminy Nadarzyn zmierzającej do:

- stałej poprawy poziomu życia i kształtowania proekologicznych postaw mieszkańców,
- **aktywizacji mieszkańców** do działań prospołecznych oraz ich integracji i aktywizacji wokół działań prorozwojowych, a także **do działań dotyczących ochrony walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego,**
- ochrony cennych walorów i zasobów środowiska przyrodniczego,

- tworzenia jak najlepszych warunków dla dalszego rozwoju gospodarczego (ekologicznie bezpiecznego), w tym funkcji mieszkaniowych i turystyczno-wypoczynkowych,
- efektywnego wykorzystywania własnych i zewnętrznych środków finansowych,
- nawiązywania i rozwoju współpracy władz Gminy Nadarzyn z przedsiębiorcami i organizacjami pozarządowymi funkcjonującymi na jej terenie,
- nawiązywania nowej i rozwoju istniejącej partnerskiej współpracy z władzami powiatu pruszkowskiego, z władzami gmin sąsiednich i władzami samorządowymi województwa mazowieckiego w celu rozwiązywaniu wspólnych problemów, a także wymiany doświadczeń z gminami zagranicznymi, zapewnienia kompatybilności (spójności) zapisów Strategii (celów strategicznych i operacyjnych) z ustaleniami dokumentów strategicznych opracowanych na szczeblu ogólnokrajowym i regionalnym na lata 2014–2025,
- ubiegania się o pomocowe środki finansowe z funduszy pomocowych Unii Europejskiej oraz z innych źródeł zewnętrznych na realizację zadań gminnych.

Formułując misję rozwoju (generalny cel kierunkowy) i cele rozwoju (strategiczne i operacyjne) Gminy Nadarzyn wskazano na konieczność tworzenia podstaw do trwałego i wielofunkcyjnego jej rozwoju. Działania w tym względzie będą koncentrować się w trzech współzależnych względem siebie obszarach strategicznych:

OBSZAR I – Stały wzrost poziomu zaspokojenia zbiorowych potrzeb mieszkańców w sferze infrastruktury technicznej (wodociągi, kanalizacja, oczyszczanie ścieków, gospodarka odpadami, drogi wraz z infrastrukturą towarzyszącą, transport publiczny) i społecznej (oświata, pomoc społeczna, ochrona zdrowia, **kultura i sztuka**, sport i rekreacja, bezpieczeństwo publiczne, mieszkalnictwo komunalne).

Efekt działań: wzrost jakości życia mieszkańców Gminy.

OBSZAR II – Tworzenie jak najlepszych warunków osiedlania się nowych mieszkańców i dalszego rozwoju osiedli istniejących, jak i lokalizowania się nowych podmiotów gospodarczych, a także wspierania rozwoju funkcji rekreacyjno-wypoczynkowych.

Efekt działań: trwałe i bezpieczne ekologicznie rozwój gospodarczy oraz wzrost atrakcyjności lokalizacyjnej Gminy w otoczeniu.

OBSZAR III – Osiągnięcie europejskich standardów w zakresie ochrony środowiska przyrodniczego (norm zawartych w Dyrektywach Unii Europejskiej i polskim prawodawstwie).

Efekt działań: zapewnienie bezpieczeństwa ekologicznego mieszkańcom Gminy.

Biorąc powyższe pod uwagę, sformułowano misję rozwoju (generalny cel kierunkowy) i strategiczne oraz operacyjne cele rozwoju Gminy Nadarzyn Strategia Rozwoju Gminy Nadarzyn do 2025 roku.

Biorąc powyższe pod uwagę, sformułowano misję rozwoju (generalny cel kierunkowy) i strategiczne oraz operacyjne cele rozwoju Gminy Nadarzyn:

Misja rozwoju (generalny cel kierunkowy):

Nadarzyn Gminą nowoczesną i zasobną ekonomicznie, stawiającą na stabilny i wielofunkcyjny rozwój społeczno-gospodarczy, dbającą o stały wzrost jakości życia mieszkańców, nastawioną na rozwój edukacji, opieki zdrowotnej oraz **szeroką ofertę kulturalną i sportową, a także atrakcyjną turystycznie dzięki walorom przyrodniczym i kulturowym.**

Wśród strategicznych celów rozwoju w ramach sfery ekologicznej wymieniono cel:

Ochrona walorów przyrodniczych i kulturowych mających wpływ na atrakcyjność turystyczną Gminy.

CEL OPERACYJNY: NADARZYN – GMINĄ CHRONIĄCĄ ZASOBY ŚRODOWISKA PRZYRODNICZEGO I DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

CEL OPERACYJNY: NADARZYN – GMINĄ WSPIERAJĄCĄ KULTURĘ ORAZ PROMUJĄCĄ ZDROWY STYL ŻYCIA.

- **Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nadarzyn**

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego jest opracowaniem sporządzonym dla obszaru położonego w granicach administracyjnych gminy. Jest ono dokumentem wytyczającym ogólną politykę przestrzenną gminy, stanowiącym podstawową bazę w zakresie uwarunkowań i kierunków zagospodarowania do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Jest ono wyrazem poglądów i postanowień związanych z rozwojem gminy wynikających m. in. z uwarunkowań, celów i programów rozwoju oraz oczekiwań mieszkańców gminy związanych z zaspokojeniem potrzeb społecznych i gospodarczych.

Studium określiło m. in. Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej w tym charakterystykę uwarunkowań dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej w następujący sposób:

„W Gminie Nadarzyn do dnia dzisiejszego zachowały się obiekty historyczne, które stanowią dziedzictwo kulturowe obszaru w skali lokalnej i ponadlokalnej. W skład tegoż dziedzictwa wchodzi pozostałości dawnych założeń dworsko-parkowych oraz sąsiadujących założeń folwarcznych, obecne zarówno w postaci układów urbanistycznych, jak i pojedynczych obiektów budowlanych. Najcenniejsze i najstarsze, zlokalizowane w Nadarzynie, Młochowie i Rozalinie, zostały objęte ochroną prawną jako zabytki wpisane do rejestru zabytków. Inne obiekty uznane za cenne w środowisku kulturowym ze względu walory historyczne, artystyczne, naukowe lub stan zachowania zostały objęte ochroną jako obiekty wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. Do obiektów o dużym znaczeniu kulturowym zaliczyć należy krzyże i kapliczki przydrożne, podkreślające tożsamość religijną mieszkańców obszaru oraz pomniki i tablice pamiątkowe na rynku w Nadarzynie. Stan zabytków wpisanych do rejestru zabytków należy określić jako dobry. Największym zagrożeniem związanym z potencjalnym niszczeniem, dewastacją i przekształceniem podlegają pozostałe obiekty wchodzące w skład dziedzictwa kulturowego obszaru.”

Studium wymienia również zabytki wpisane do rejestru zabytków oraz do gminnej ewidencji zabytków z podziałem na zabytki budownictwa i architektury (nieruchome) oraz zabytki archeologiczne, których położenie i granice na rysunku studium oznaczono w sposób przybliżony, wymagający na etapie sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania weryfikacji w zakresie zgodności z oznaczeniami na kartach ewidencyjnych zabytków archeologicznych oraz w zakresie dostosowania do szczegółowości i skali opracowania dokumentu. Ponadto ochronie podlegają relikty archeologiczne związane z funkcjonowaniem historycznego miasta Nadarzyn, w szczególności obszar Rynku w Nadarzynie.

Główne założenia polityki przestrzennej powinny być oparte o zasady zrównoważonego rozwoju z uwzględnieniem m. in. uwarunkowań dotyczących istniejących form chronionych z zakresu środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa kulturowego, zabytków i dóbr kultury współczesnej.

Studium ustala zasady ochrony środowiska przyrodniczego: takie jak m.in.: nakaz stosowania zasad zrównoważonego rozwoju oraz ładu przestrzennego przy jednoczesnej realizacji rozwoju funkcji gospodarczych i społecznych zgodnie z potrzebami mieszkańców oraz poszanowaniem przyrody i dziedzictwa kulturowego.

W SUIKZPG wyznaczono obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Przedmiot i cel ochrony.

Na mocy przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy ustala się ochronę dla:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) pozostałych zabytków nieruchomych znajdujących się w wojewódzkiej i gminnej ewidencji;
- 3) zabytków archeologicznych, które zostały opisane w Tomie I niniejszego studium.

Celem tej ochrony jest:

- 1) zachowanie i utrzymanie w jak najlepszej kondycji dóbr dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym zabytkowych budynków, nieruchomości gruntowych, założeń urbanistycznych, historycznych układów przestrzennych miejscowości i śladów osadnictwa jako świadectwa historii i kultury dla współczesnych i przyszłych pokoleń;
- 2) zachowanie tożsamości historyczno-kulturowej, w tym poprzez ochronę krajobrazu kulturowego.

Wytyczne i zasady dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków. W studium ustala się następujące wytyczne i zasady dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

- 1) dla obiektów i obszarów wpisanych do wojewódzkiego rejestru zabytków ustala się nakaz zagospodarowania terenu, prowadzenia badań i robót budowlanych oraz podejmowania innych działań przy zabytkach, na zasadach określonych w przepisach odrębnych dotyczących ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) obowiązek zachowania i zapewnienia właściwego użytkowania obiektów o walorach zabytkowych;
- 3) nakaz ochrony zabytków w kontekście krajobrazu kulturowego i przestrzennych powiązań kulturowych, w tym z uwzględnieniem ograniczeń w zakresie zagospodarowania terenów położonych w sąsiedztwie obiektów zabytkowych poprzez:
 - a) zachowanie otwarcia widokowych;
 - b) wskazanie osi ekspozycji;
 - c) uczytelnienie głównych elementów historycznej kompozycji przestrzennej, w tym powiązań komunikacyjnych i przyrodniczych;
 - d) dostosowanie zagospodarowania na obszarach zabytkowych i w sąsiedztwie zabytków w sposób: - nie pogarszający stanu zachowania i wartości zabytku; - zharmonizowany z zabytkową zabudową poprzez

dostosowanie do historycznej kompozycji układu, intensywności, charakteru, gabarytów, proporcji i materiałów zabudowy;

- 4) dla stref ochrony konserwatorskiej zabytków (stanowisk) archeologicznych obowiązek ustalenia szczegółowych granic i wytycznych na etapie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, z dopuszczeniem korekty ilości stanowisk i zasięgu strefy ochrony konserwatorskiej, wynikającej z nowych odkryć, ustaleń lub uzupełnienia ewidencji.

Wytyczne i zasady dotyczące ochrony dóbr kultury współczesnej.

W studium ustala się, że do obiektów o dużym znaczeniu kulturowym należy zaliczyć:

- 1) istniejące krzyże i kapliczki przydrożne;
- 2) istniejące pomniki i tablice pamiątkowe.

Zasady w zakresie działań i ochrony wskazanych jako dobro kultury współczesnej należy ustalić na etapie sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Nadarzyn**

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego (MPZP) jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego oraz ustalania warunków zabudowy i zagospodarowania terenu w gminie. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. Zgodnie z art. 15 ust. 2 pkt 5 Ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą, musi zostać uzgodniony przez wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela Nr 6.1. Wykaz obowiązujących MPZP w chwili opracowywania GPOnZ

L.p.	Numer uchwały, data	Obszar	Nr publikacji w Dzienniku Urzędowym
1.	Uchwała Nr XXX/272/2001 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 7 lutego 2001r.	część wsi Żabieniec dz. 6/5 (obecnie Młochów dz. 149)	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 53, poz. 497 z dn. 28.03.2001
2.	Uchwała Nr XXXIV/308/2001 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 28 maja 2001r.	Cz. wsi PGR Walendów dz. 1, 8, 9/5, 9/6, 9/7,9/8, 9/9, 9/10	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 157, poz. 2270 z dn. 31.07.2001r.
3.	Uchwała Nr XXXVI/317/2001	część wsi Kajetany	Dz. Urz. Woj. Mazow.

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

	Rady Gminy Nadarzyn z dnia 31 sierpnia 2001r.	dz. 211/2, 211/3, 211/4 cz. dz. 210, 216	Nr 194, poz. 3326 z dn. 17.09.2001r.
4.	Uchwała Nr XLIV/410/2002 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 29 kwietnia 2002r.	wieś URZUT	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 165, poz. 3645 z dn. 24.06.2002
5.	Uchwała Nr XLVI/453/2002 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 28 czerwca 2002r.	wieś ROZALIN	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 221, poz. 5589 z dn. 20.08.2002r.
6.	Uchwała Nr XLVI/454/2002 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 28 czerwca 2002r.	Cz. wsi Paszków obecnie Wolica <u>korytarz</u> <u>linii elektroenergetycznej</u> <u>EE 110</u>	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 221, poz. 5590 z dn. 20.08.2002r.
7.	Uchwała Nr XLVI/455/2002 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 28 czerwca 2002r.	cz. wsi Żabieniec dz. 18/2, cz. dz. 40 obecnie Młochów dz. 165, 171	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 213, poz.5330 z dn. 11.08.2002
8.	Uchwała Nr XLVII/487/2002 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 29 lipca 2002 r.	część wsi Rusiec dz. 243/1, 243/2 cz. dz. 229, 237, 248	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 221, poz. 5591 z dn. 20.08.2002
9.	Uchwała Nr XLVIII/491/2002 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 13 września 2002 r.	wieś KAJETANY	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 306, poz. 8078 z dn. 27.11.2002
10.	Uchwała Nr XLIX/497/2002 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 10 października 2002r.	wieś RUSIEC	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 30, poz. 840 z dn. 31.01.2003
11.	Uchwała Nr VIII/157/2003 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 11 kwietnia 2003r.	część wsi Rusiec dz. 245, 246, 254, cz. dz. 233, 234, 237, 248, 253, 258	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 184, poz. 4638 z dn. 09.07.2003r.
12.	Uchwała Nr XI/182/2003 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 17 czerwca 2003r.	część wsi Urzut dz. 48, 269/1, 269/2	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 214, poz. 5503 z dn. 08.08.2003r.
13.	Uchwała Nr XI/183/2003 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 17 czerwca 2003r.	część wsi Rusiec dz. 370, 371	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 214, poz. 5504 z dn. 08.08.2003
14.	Uchwała Nr XIII/336/2003 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 10 lipca 2003r.	wieś STARA WIEŚ	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 231, poz. 6064 z dn. 01.09.2003r.
15.	Uchwała Nr XIV/350/2003 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 21 sierpnia 2003r.	część wsi Żabieniec dz. 7/2	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 256, poz. 6744, dn.03.10.2003
16.	Uchwała Nr XIV/351/2003 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 21 sierpnia 2003r.	część wsi Rusiec dz. 334, 351/1, cz. dz. 336/3, 333, 308	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 256, poz. 6745 z dn. 03.10.2003
17.	Uchwała Nr XIV/355/2003 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 25 sierpnia 2003 r.	obręb PGR Paszków	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 256, poz. 6746 z dn. 03.10.2003
18.	Uchwała Nr XVII/375/2003 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 10 grudnia 2003 r.	część wsi Nadarzyn cz. dz. 820, 821	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 21, poz. 686 z dn. 02.02.2004
19.	Uchwała Nr XVIII/386/2003	wieś MŁOCHÓW	Dz. Urz. Woj. Mazow.

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

	Rady Gminy Nadarzyn z dnia 29 grudnia 2003r.		Nr 40, poz. 1174 z dn. 26.02.2004r.
20.	Uchwała Nr XXIII/503/2004 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 30 kwietnia 2004 r.	pozostała część wsi Młochów	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 165, poz. 3645, z dn. 24.06.2004r.
21.	Uchwała Nr XXIII/504/2004 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 30 kwietnia 2004 r.	część wsi Młochów dz. 142 (były obręb gospodarczy Żabieniec), CZ. DZ. 173, 169, 141	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 145, poz. 3670 z dn. 16.06.2004r.
22.	Uchwała Nr XXIV/507/2004 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 26 maja 2004 r.	część wsi Młochów dz. 142 (były obręb gospodarczy Żabieniec) i cz. dz. 169	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 170, poz. 4389 z dn. 11.07.2004r.
23.	Uchwała Nr XXVI/568/2004 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 21 lipca 2004 roku	część wsi Strzeniówka dz. 589 i 590	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 209, poz. 5613 z dn. 20.08.2004r.
24.	Uchwała Nr XXVII/574/2004 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 30 sierpnia 2004 r	Cz. wsi STARA WIEŚ	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 264, poz. 7212 z dn. 22.10.2004r.
25.	Uchwała Nr XXVIII/585/2004 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 4 października 2004r.	wieś NADARZYN	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 295, poz. 8065 z dn. 03.12.2004r.
26.	Uchwała Nr XXXV/626/2005 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 13 kwietnia 2005r.	wieś PAROLE (Etap I)	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 152, poz. 4746 z dn. 27.06.2005r.
27.	Uchwała Nr XXXV/631/2005 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 13 kwietnia 2005r.	część PGR Walendów (obecnie Walendów)	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 152, poz. 4747 z dn. 27.06.2005r.
28.	Uchwała Nr XXXV/630/2005 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 13 kwietnia 2005r.	Cz. wsi KRAKOWIANY Cz. wsi WOLA KRAKOWAŃSKA	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 142, poz. 4466 z dn. 17.06.2005r.
29.	Uchwała Nr XXXVI/636/2005 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 27 kwietnia 2005r.	wieś WOLICA (Etap I)	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 152, poz. 4748 z dn. 27.06.2005r.
30.	Uchwała Nr XXXVIII/649/2005 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 22 czerwca 2005r.	wieś WALENDÓW wieś SZAMOTY	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 173, poz. 5526 z dn. 26.07.2005r.
31.	Uchwała Nr XXXVIII/650/2005 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 22 czerwca 2005r.	cz. wsi STRZENIÓWKA (ETAP I)	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 214, poz. 6991 z dn. 21.09.2005r.
32.	Uchwała Nr XXXIX/665/2005 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 27 lipca 2005r.	część wsi Nadarzyn dz. 221/2	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 214, poz. 8065 z dn. 21.09.2005r.
33.	Uchwała Nr XLII/688/2005 R. G. N. z dnia 23 listopada 2005r.	Cz. wsi Walendów dz. 55/2 cz. wsi Szamoty (Etap II)	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 283, poz. 10734 z dn. 23.12.2005r.
34.	Uchwała Nr XLIV/706/2005 Rady Gminy Nadarzyn	wieś PGR WALENDÓW (ETAP II)	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 53, poz. 1697 z dn. 17.03.2006r.

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

35.	Uchwała Nr XLVI/752/2006 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 22 lutego 2006r.	część wsi Kajetany cz. dz. 236/1	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 69, poz. 2273 z dn. 11.04.2006
36.	Uchwała Nr XLVII/757/2006 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 29 marca 2006r.	część wsi Kajetany dz. 226/1 i 226/2	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 143, poz. 4721 z dn. 25.07.2006r.
37.	Uchwała Nr XLVIII/763/2006 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 26 kwietnia 2006 r.	cz. wsi Walendów dz. 93	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 115, poz. 3774 z dn. 18.06.2006r.
38.	Uchwała Nr LII/792/2006 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 27 września 2006r.	część wsi Nadarzyn	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 223, poz. 8397 z dn. 03.11.2006
39.	Uchwała Nr IV/26/2006 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 29 grudnia 2006r.	część wsi Kajetany dz. 182/1, 181/1, 210, 212	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 14, poz. 266 z dn. 15.01.2007r.
40.	Uchwała Nr IX/43/2007 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 25 kwietnia 2007r.	część wsi Krakowiany, i część wsi Wola Krakowiańska II ETAP	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 105, poz. 2647 z dn. 06.06.2007r
41.	Uchwała Nr IX/70/2007 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 25 kwietnia 2007r.	część wsi Rusiec dz. 234, 254, 247 cz. dz. 253, 248, 258	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 105, poz. 2622 z dn. 06.06.2007r
42.	Uchwała Nr X/71/2007 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 30 maja 2007r.	Część wsi Strzeniówka II ETAP	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 132, poz. 3478 z dn. 12.07.2007r.
43.	Uchwała Nr XI/78/2007 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 27 czerwca 2007r.	część wsi Rusiec podzielona dz. 224 cz. dz. 229	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 199, poz. 5648 z dn. 03.10.2007r.
44.	Uchwała Nr XII/95/2007 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 29 sierpnia 2007r.	część wsi Młochów dz. nr ew. 146, 147 i cz. 169/1	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 235, poz. 6804 z dn. 19.11.2007r.
45.	Uchwała Nr XVII/133/2007 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 13.12.2007r.	Część wsi Walendów dz. nr ew. 123 – 127 cz. dz. 98, 128	Dz. urz. Woj. Mazow. Nr 267, poz. 9235 z dn. 28.12.2007r.
46.	Uchwała Nr XXII/173/2008 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.04.2008r.	część wsi Urzut dz. nr ew. 178/1, cz. dz. 178/2, 178/7	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 135, poz. 4751 z dn. 08.08.2008r.
47.	Uchwała Nr XXIII/182/2008 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.05.2008r.	część wsi WOLICA II ETAP	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 147, poz. 5152 z dn. 29.08.2008r.
48.	Uchwała Nr XXV/199/2008 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 27.08.2008r.	część wsi WOLICA IV ETAP dz. nr ew . 682	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 186, poz. 6714 z dn. 31.10.2008r
49.	Uchwała Nr XLVI/417/2010 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.04.2010r.	część wsi Rusiec dz. nr ew.: 243/64 - 243/71 oraz dz. nr ew.:243/63, 243/73, 243/72	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 159, poz. 3953 z dn. 03.09.2010r.
50.	Uchwała Nr L/448/2010 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 18.08.2010r.	część wsi Nadarzyn obszar Komorowska I	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 190, poz. 5177 z dn. 13.11.2010r.

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

51.	Uchwała Nr L/449/2010 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 18.08.2010r.	część wsi Wolica nad UTRATĄ	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 190, poz. 5178 z dn. 13.11.2010r.
52.	Uchwała Nr LI/460/2010 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 29.09.2010r.	część wsi Walendów	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 209, poz. 6669 z dn. 14.12.2010
53.	Uchwała Nr LI/461/2010 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 29.09.2010r.	część wsi Wolica	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 209, poz. 6670 z dn. 14.12.2010
54.	Uchwała Nr LIII/510/2010 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 10.11.2010r.	część wsi Walendów	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 216, poz. 7338 z dn. 24.12.2010r.
55.	Uchwała Nr VIII/49/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi KAJETANY – przy Trasie Katowickiej	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 138, poz. 4415 z dn. 02.08. 2011r.,
56.	Uchwała Nr VIII/50/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi Młochów	Dz. Urz. Woj. Mazow. Nr 138, poz. 4416 z dn. 02.08. 2011r.,
57.	Uchwała Nr VIII/51/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi Nadarzyn	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 138, poz. 4417
58.	Uchwała Nr VIII/52/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi Nadarzyn przy ul. Żółwińskiej	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 138, poz. 4418
59.	Uchwała Nr VIII/53/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi Rozalin	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 138, poz. 4419
60.	Uchwała Nr VIII/54/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi Stara Wieś	Dz. Urz. Woj. Maz. z dn. 02.08. 2011r., Nr 138, poz. 4420
61.	Uchwała Nr VIII/55/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi Urzut	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 11.08. 2011r., Nr 144, poz. 4577
62.	Uchwała Nr VIII/56/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi Wolica przy ul. Ogrodniczej	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 138, poz. 4422
63.	Uchwała Nr VIII/57/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 21.06.2011r.	część wsi Wolica	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 138, poz. 4423
64.	Uchwała Nr IX/70/2011 Rady Gminy Nadarzyn Z dn. 14.07.2011r.	część wsi Młochów – przy ul. Mazowieckiej	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 138, poz. 4421
65.	Uchwała Nr IX/71/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 14.07.2011r.	część wsi Parole	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 142, poz. 4552
66.	Uchwała Nr IX/72/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 14.07.2011r.	część wsi Rusiec – przy ul. Żwirowej i Radarowej	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 142, poz. 4553
67.	Uchwała Nr IX/73/2011 z Rady Gminy Nadarzyn dn. 14.07.2011r.	część wsi Rusiec	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 142, poz. 4554

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

68.	Uchwała Nr IX/74/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 14.07.2011r.	część wsi Rusiec	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 142, poz. 4555
69.	Uchwała Nr IX/75/2011 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 14.07.2011r.	część wsi Wolica – przy Trasie Katowickiej	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.08. 2011r., Nr 142, poz. 4556
70.	Uchwała Nr XVI/150/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 02.02.2012r	część wsi Strzeniówka	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 02.03. 2012r., poz. 2094
71.	Uchwała Nr XX/196/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.05.2012r.	część wsi Młochów	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 11 lipca 2012r., poz. 5234
72.	Uchwała Nr XX/197/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.05.2012r.	część wsi Młochów - rejon „ Żabieniec ”	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 11 lipca 2012r., poz. 5235
73.	Uchwała Nr XX/198/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.05.2012r.	część wsi Rusiec przy ul. Majowej	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 11 lipca 2012r., poz. 5236
74.	Uchwała Nr XX/199/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.05.2012r.	część wsi Rusiec przy ul. Głównej	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 11 lipca 2012r., poz. 5237
75.	Uchwała Nr XX/201/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.05.2012r.	część wsi Walendów rejon „ Stawy Walendowskie ”	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 11 lipca 2012r., poz. 5238
76.	Uchwała Nr XX/195/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.05.2012r.	część wsi Rozalin	Dz. Urz. Woj. Mazow. Z dn. 11 lipca 2012r., poz. 5233
77.	Uchwała Nr XXII/220/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 25.07.2012r.	część wsi Nadarzyn - rejon Urzędu Gminy	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 16 sierpnia 2012r., poz. 5948
78.	Uchwała Nr XXII/221/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 25.07.2012r.	część wsi Kajetany – ETAP I	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 4 października 2012r. poz. 6710
79.	Uchwała Nr XXII/223/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 25.07.2012r.	część wsi Walendów – Rejon „Rowu Marysińskiego”	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 4 października 2012r., poz. 6711
80.	Uchwała Nr XXII/224/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 25.07.2012 r.	część wsi Wolica - rejon ul. Zielonej	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 16 października 2012r., poz. 6865
81.	Uchwała Nr XXV/259/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 18.10.2012 r.	część wsi Nadarzyn	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 30 listopada 2012r., poz. 8297
82.	Uchwała Nr XXV/260/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 18.10.2012 r.	część wsi Kajetany	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 30 listopada 2012r., poz. 8298
83.	Uchwała Nr XXV/258/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 18.10.2012 r.	część wsi Kajetany - Wojskowa	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 3 stycznia 2013r., poz. 104
84.	Uchwała Nr XXV/261/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 18.10.2012 r.	część wsi Rusiec	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 3 stycznia 2013r., poz. 105

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

85.	Uchwała Nr XXVII/280/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.11.2012 r.	część wsi Rozalin (etap I)	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 4 lutego 2013 r., poz. 1332
86.	Uchwała Nr XXVII/281/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.11.2012 r.	część wsi Strzeniówka	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 4 lutego 2013 r., poz. 1333
87.	Uchwała Nr XXVII/278/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.11.2012	część wsi Krakowiany	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 18 lutego 2013 r., poz. 2028
88.	Uchwała Nr XXVII/279/2012 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.11.2012	część wsi Wola Krakowiańska	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 18 lutego 2013 r., poz. 2029
89.	Uchwała Nr XXIX/317/2013 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 23.01.2013	część wsi Nadarzyn – rejon „Stasinek”	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 stycznia 2013 r., poz. 2032
90.	Uchwała Nr XXXIV/354/2013 Rady Gm. Nadarzyn z dn. 19.06.2013r.	część wsi Stara Wieś 3 obszary	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 sierpnia 2013 r. poz. 9353
91.	Uchwała Nr XXXIV/355/2013 Rady Gm. Nadarzyn z dn. 19.06.2013r.	część wsi Urzut 3 obszary	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 sierpnia 2013 r. poz. 9354
92.	Uchwała Nr XXXIV/356/2013 Rady Gm. Nadarzyn z dn. 19.06.2013r	część wsi Kajetany- rejon ul. Klonowej 2 obszary	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 sierpnia 2013 r. poz. 9355
93.	Uchwała Nr XXXIV/357/2013 Rady Gm. Nadarzyn z dn. 19.06.2013r	część wsi Kajetany – rejon ul. Czarny Las	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 sierpnia 2013 r. poz. 9356
94.	Uchwała Nr XXXIV/358/2013 Rady Gm. Nadarzyn z dn. 19.06.2013r	część wsi Szamoty 3 obszary	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 sierpnia 2013 r. poz. 9357
95.	Uchwała Nr XXXVIII/389/2013 Rady Gm. Nadarzyn z dn. 28.11.2013r.	część wsi Parole - ETAP I	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 30 stycznia 2014 r. poz. 974
96.	Uchwała Nr XXXVIII/390/2013 Rady Gm. Nadarzyn z dn. 28.11.2013r.	Parole dz. nr ew. 65	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 30 stycznia 2014 r. poz. 975
97.	Uchwała Nr XLIV/445/2014 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.05.2014r.	Młochów dz. nr ew. 224, 226	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 11 lipca 2014 r. poz. 6745
98.	Uchwała Nr XLVI/457/2014 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.07.2014r	Stara Wieś dz. 156/2 – 156/5	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 21 sierpnia 2014 r. poz. 7944
99.	Uchwała Nr XLVII/481/2014 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 3.09.2014r	Parole – etap II	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 22 września 2014 r. poz. 8649
100.	Uchwała Nr VII.65.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 29.04.2015r.	Kajetany – etap II	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 6 lipca 2015 r. poz. 5927
101.	Uchwała Nr IX.81.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 24.06.2015r.	WOLICA	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 31 lipca 2015 r. poz. 6791

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

102.	Uchwała Nr IX.82.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 24.06.2015r.	STARA WIEŚ	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 31 lipca 2015 r. poz. 6792
103.	Uchwała Nr X.103.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 26.08.2015r.	STRZENIÓWKA - północna część wsi	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 29 września 2015 r. poz. 7852
104.	Uchwała Nr XI.143.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.09.2015r.	część wsi KAJETANY	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 października 2015 r. poz. 8486
105.	Uchwała Nr XI.144.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.09.2015r.	KOSTOWIEC dz. nr ew. 22/3	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 października 2015 r. poz. 8487
106.	Uchwała Nr XI.145.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.09.2015r.	MŁOCHÓW	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 października 2015 r. poz. 8488
107.	Uchwała Nr XI.146.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.09.2015r.	ROZALIN	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 października 2015 r. poz. 8489
108.	Uchwała Nr XI.147.2015 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.09.2015r.	URZUT	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 23 października 2015 r. poz. 8490
109.	Uchwała Nr XXIV.317.2016 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.11.2016r.	STRZENIÓWKA - północna część wsi – obszar II	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 13 grudnia 2016 r. poz. 1122
110.	Uchwała Nr II.15.2018 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.11.2018 r.	część wsi Nadarzyn DZ. 871/3 – 871/16	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 17 stycznia 2019 r. poz. 940
111.	Uchwała Nr II.16.2018 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.11.2018 r.	część wsi Walendów – obszar w rejonie Stawu Oborowego	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 17 stycznia 2019 r. poz. 941
112.	Uchwała Nr XI.125.2019 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 19.06.2019 r.	część wsi Stara Wieś – obszar II	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 2 sierpnia 2019 r. poz. 9468
113.	Uchwała Nr XII.139.2019 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 25.07.2019 r.	część wsi Nadarzyn dz. nr ew. 224/1, 225, 226/7, 226/11, 226/13	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 19 września 2019 r. poz. 10955
114.	Uchwała Nr XII.141.2019 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 25.07.2019 r.	część wsi Stara Wieś dz. 94/3	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 19 września 2019 r. poz. 10956
115.	Uchwała Nr XIII.157.2019 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.08.2019 r.	część wsi Wolica dz. 995/5	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 28 października 2019 r. poz. 12266
116.	Uchwała Nr XIII.158.2019 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 28.08.2019 r.	dz.nr ew. 83/3, 83/5, 83/6, cz. dz. 83/4 Rusiec	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 28 października 2019 r. poz. 12267
117.	Uchwała Nr XV.205.2019 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 30.10.2019 r.	dz. nr ew. 427/8 Nadarzyn	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 14 grudnia 2019 r. poz. 15279
118.	Uchwała Nr XVII.241.2019 Rady Gminy Nadarzyn	dz. nr ew. 148/1, 148/2, 149/1, 149/2, 150	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 5 lutego 2020 r.

	z dn. 30.12.2019 r.	Parole	poz. 1627
119.	Uchwała Nr XXXII.419.2021 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 27.01.2021 r.	część obszaru we wsi Nadarzyn przy Pl. Poniatowskiego	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 4 marca 2021r. poz. 1847
120.	Uchwała Nr XXXII.420.2021 Rady Gminy Nadarzyn z dn 27.01.2021 r.	część wsi Wolica – obszary Nr I, II-IX	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 2 marca 2021 r. poz. 1682
121.	Uchwała Nr XXXIX.445.2021 Rady Gminy Nadarzyn z dn. 17.03.2021r.	część wsi Stara Wieś – obszary Nr I - V	Dz. Urz. Woj. Mazow. z dn. 19 maja 2021r. poz. 4532

6.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Nadarzyn

Krajobraz kulturowy to jedyny w swoim rodzaju, indywidualny obraz miejsca, będący połączeniem elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz mających miejsce na tym terenie mechanizmów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z działalnością człowieka.

Pokazuje się poprzez dziedzictwo materialne, wpływające na krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, oraz powiązane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i nieustająco powtarzane przez ludzi w korelacji z ich środowiskiem, historią i podejściem do przyrody.

Ochrona krajobrazu kulturowego jest najważniejszym czynnikiem formowania tożsamości kulturowej ludności, łączącym jednostkę z konkretnym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, wpływającej na świadomość historyczną i związaną z nią tradycję.

W Gminie Nadarzyn do dnia dzisiejszego przetrwały obiekty historyczne, które są dziedzictwem kulturowym regionu w skali lokalnej i ponadlokalnej. Do tego dziedzictwa zalicza się pozostałość dawnych założeń dworsko-parkowych oraz sąsiadujących założeń folwarcznych, istniejące w postaci układów urbanistycznych i pojedynczych obiektów budowlanych. Najbardziej wartościowe i najstarsze, usytuowane w Nadarzynie, Młochowie i Rozalinie, zostały wpisane do rejestru zabytków i objęte związaną z tym ochroną prawną. Pozostałe obiekty zaliczone do cennych w środowisku kulturowym z racji na ich walory historyczne, artystyczne, naukowe i stan zachowania objęto ochroną wpisując je do wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków.

Wśród obiektów o istotnym znaczeniu kulturowym znajdują się krzyże i kapliczki przydrożne, podkreślające przynależność religijną mieszkańców regionu oraz pomniki i tablice pamiątkowe na rynku w Nadarzynie.

6.2.1. Charakterystyka gminy

• POŁOŻENIE

Gmina Nadarzyn to gmina wiejska położona w południowo-zachodniej części województwa mazowieckiego w powiecie pruszkowskim, oddalona ok. 20 km na południe od centrum Warszawy, 10 km na południowy - wschód od Pruszkowa – siedziby powiatu pruszkowskiego. Przylega do gmin wiejskich: Raszyna, Lesznowoli, Michałowic i Żabiej Woli, gmin miejsko-wiejskich Brwinowa, Tarczyna i Grodziska Mazowieckiego oraz gminy miejskiej Podkowy Leśnej. Gmina zajmuje powierzchnię 7340 ha.

Gmina jest wśród jednostek samorządowych o znacznej atrakcyjności lokalizacyjnej ze względu na funkcje mieszkaniowe, gospodarcze i rekreacyjno-wypoczynkowe. Przede wszystkim wynika to z niewielkiej odległości od Warszawy.

Przez obszar Gminy przebiega transeuropejski szlak komunikacyjny Wilno–Warszawa–Praga (odcinek drogi krajowej nr 8 Warszawa–Wrocław stanowiący fragment tzw. Trasy Katowickiej).

Dopełnieniem sieci komunikacyjnej jest droga wojewódzka 720, która umożliwia połączenie Gminy z autostradą A2 (odległość ok. 20 km), oraz droga wojewódzka nr 721 łącząca Gminę z Piasecznem i Konstancinem-Jeziorną.

W niedużej odległości znajduje się również międzynarodowy port lotniczy – Warszawa Okęcie (około 20 km od Gminy Nadarzyn).

Gmina Nadarzyn leży w granicach powiatu pruszkowskiego który jest położony w zachodniej części województwa mazowieckiego. Powierzchnia powiatu wynosi 246,31 km².

W skład powiatu wchodzi – oprócz Gminy Nadarzyn – pięć gmin: gminy miejskie Piastów i Pruszków, gminy wiejskie Michałowice i Raszyn oraz gmina miejsko - wiejska Brwinów. Powierzchnia Gminy Nadarzyn stanowi 33% ogólnej powierzchni powiatu pruszkowskiego.

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Gmina Nadarzyn jest istotnym ogniwem przyrodniczym aglomeracji warszawskiej z uwagi na dolinę rzeki Utraty i jej dopływy oraz tereny Lasów Młochowskich i sąsiadujących z Gminą Lasów Sękocińskich.

Obszary te zgodnie z Rozporządzeniem Wojewody Warszawskiego z dnia 29 sierpnia 1997 roku należą do Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Obejmuje on swoim zasięgiem wszystkie wsie (lub ich fragmenty) na terenie Gminy, tj. Strzeniówkę, Nadarzyn, Wolicę, Kajetany, Walendów,

Szamoty, Rusiec, Starą Wieś, Urzut, Kostowiec, Rozalin, Młochów, Parole, Krakowiany i Wolę Krakowiańską.

Na terenie Warszawskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu znajdują się m. in. obiekty objęte ochroną tj. parki zabytkowe, aleje oraz pomniki przyrody, wraz z naturalnymi formami roślinności.

Całość jest zwartym przestrzennie i funkcjonalnie układem przyrodniczym, którego zachowanie jest istotne dla utrzymania równowagi ekologicznej systemów ekologicznych w rejonie.

W sprawach ochrony środowiska na obszarze Gminy przyjęto zasady polityki ekologicznej zgodnej z polityką krajową, wojewódzką i lokalną uwzględniając przyjęte reguły, obowiązujące przepisy prawa.

Gmina Nadarzyn wyróżnia się znaczącymi walorami przyrodniczymi.

W części północnej i północno-wschodniej występują tereny leśne i łąkowe, które stanowią część pierścienia terenów otwartych, biologicznie czynnych, o dużym potencjale biotycznym, otaczających aglomerację warszawską. Przez teren Gminy Nadarzyn biegnie ciąg ekologiczny o znaczeniu regionalnym. Obejmuje on lasy ochronne Wolicy. Stanowi powiązanie doliny Wisły z Rynną Brwinowską i dalej przez system wodny rzeki Utraty z Puszcą Kampinowską.

Inne elementy przyrodnicze tworzą ciągi ekologiczne o znaczeniu ponadlokalnym. Podstawą ich tworzenia są doliny rzek: Utraty i Zimnej Wody, Głuskówki oraz Lasy Młochowskie w skład których wchodzi dwa rezerwaty przyrody: Młochowski Grąd – 27 ha – i Młochowski łąg – 12 ha) i Lasy Sękocińskie (graniczące z Gminą Nadarzyn).

Dodatkowo na obszarze Gminy zlokalizowanych jest 39 obiektów przyrodniczych podlegających ochronie prawnej oraz zabytkowe parki w miejscowościach Młochów i Rozalin, ponadto znajdują się 33 pomniki przyrody.

Ogólnie stan środowiska naturalnego na terenie Gminy Nadarzyn oceniany jest jako dobry. Stanowi to podwaliny do planowania na terenie Gminy nowych obiektów i funkcji opartych o wykorzystanie jej potencjału przyrodniczego.

6.2.2. Historia Gminy

Historia Nadarzyna sięga aż do XV wieku i obejmuje czasy Księstwa Mazowieckiego, które utworzono w 1139r., po śmierci Bolesława Krzywoustego poprzez podział dzielnicowy Polski. Terytorium księstwa było własnością do księcia, który podzielił ziemie pomiędzy synów, zasłużonych rycerzy oraz Kościół. Na przekazanych terenach tworzone pierwsze osady. Pod koniec XIV w. na obszarze obecnej Gminy Nadarzyn rozpoczęto wycinkę pierwotnej puszczy i pojawiły się pierwsze wsie. Najstarsze z nich to: Parole,

Krakowiany, Szamoty. Najstarsze informacje o nich sięgają właśnie tych czasów. Natomiast pisemne wzmianki o samym Nadarzynie sięgają XV w. Nadarzyn był wówczas osadą, będącą własnością mazowieckiego rodu – Nadarzyńskich z Ruśca herbu Radwan (pochodzącej prawdopodobnie z Małopolski. Dzięki ich zabiegom, książę mazowiecki Bolesław IV na podstawie przywileju z 1453 roku – nadał osadzie Nadarzyn rangę miasta. Wprowadzony przywilej pozwalał na założenie miasta na podstawie prawa chełmińskiego (zgodnie z którym rozwijanie się miasta było zależne od głównego szlaku handlowego). Poprzez nadanie praw miejskich podzielone wówczas społeczeństwo stanowe stało się mieszczanami, co dawało dodatkowe możliwości rozwoju. Również królowie: Zygmunt I Stary w 1529 roku, Zygmunt II August w 1559 r., Jan III Sobieski w 1682 r., August II Mocny w 1698 r. oraz Stanisław August Poniatowski w 1769 r. potwierdzali nadane Nadarzynowi przywileje.

W tym samym czasie utworzona zostaje ponadto miejscowa parafia. W tamtym czasie zgodnie z podziałem administracyjnym kościoła rzymsko - katolickiego w Polsce, Nadarzyn znajdował się w obszarze diecezji poznańskiej i stan taki utrzymał się do 1795 roku. Budowę pierwszego kościoła z filią w Ruścu rozpoczęto w 1458 roku. Na podstawie zapisków z wizyty biskupa poznańskiego Wawrzyńca Goślickiego w 1603 roku możemy się dowiedzieć m.in., że był to kościół był pod wezwaniem Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny i św. Leonarda Wyznawcy oraz że stan kościoła był wówczas dobry. Pracujących tu misjonarzy, utrzymywał kasztelan zakroczymski, Walenty Nadarzyński.

Zofia z Mrokowa Nadarzyńska, w 1554 r., założyła w Nadarzynie szkołę. Zapiski z wizyty duszpasterskiej w Nadarzynie wspominają również o istniejącym tu szpitalu. Szpital, a dokładniej przytułek dla ubogich św. Ducha, założyła szlachcianka Barbarę Pilikową ze Skuń. Szpital znajdował się w pobliżu kościoła w rejonie obecnej ulicy Poświętnej i funkcjonował do czasów rozbiorów.

Nadarzyn rozwijał się głównie dzięki położeniu obok stolicy, przy trakcie z Warszawy do Rawy Mazowieckiej i Piotrkowa (tzw. szlak mszczonowski). Nadarzyn w latach 1660 – 1663 zamieszkiwało 108 osób, w 1797 r. - 426, w 1827 r. – 740, w 1857 r. – 938, natomiast w roku 1921 Nadarzyn liczył aż 1282 mieszkańców.

XVII i XVIII wiek przyniósł Nadarzynowi kilkakrotną zmianę właścicieli. Na początku właścicielami Nadarzyna był ród Nadarzyńskich. Następnie (w 1678 roku) należał do kolegium jezuitów plockich którym Miasteczko Nadarzyn oraz wsie Walendów i Wolica zapisał w 1661 roku Michał Karnkowski, starosta wyszogrodzki. Przekazanie gruntów usankcjonowała konstytucja z 1661 roku,

a Jezuici uzyskali tytuł własności tych terenów po śmierci ich właściciela. Zbudowanie nowego kościoła (w 1661 r.) Nadarzyn zawdzięcza wsparciu finansowemu Karnkowskiego. Powstał on w miejscu gdzie stał stary kościół, spalony w czasie potopu szwedzkiego. W 1680 roku proboszczem był Ks. Walenty Kieszkowski.

W czasie wojny północnej oraz wojny domowej o tron (XVIII wiek), Nadarzyn, podobnie jak reszta Polski, był wiele razy dewastowany przez przechodzące tamtędy wojsko. Natomiast w 1710 roku Nadarzyn dotknęła epidemia.

W czasie, w którym Nadarzyn należał do Jezuitów płockich miasto było zaniedbywane i okradane przez właścicieli, nie uznawali oni praw, które przysługiwały mieszkańcom Nadarzyna z racji nadanych praw miejskich. Odnosili się do nich jak do rolników.

Od 1774, w następstwie likwidacji zakonu Nadarzyn stał się własnością hetmana Ksawerego Branickiego. Następnymi właścicielami byli: Kajetan Chajęcki - szambelan Jego Królewskiej Mości, Piotrowski oraz hrabia Michał Ogiński. Ludność przez długi okres czas była uciskana, co zmieniło się dopiero w chwili, gdy własność Nadarzyna nabył hrabia Adam Tomasz Ostrowski. Zamienił on obowiązujące mieszkańców robocizny na czynsz. Dzięki jego inicjatywie i wsparciu finansowemu w 1806 roku wybudowano nowy, stojący do dzisiaj kościół w Nadarzynie, pw. św. Klemensa Papieża i Męczennika. Świątynię zaprojektował sławny wówczas w Polsce architekt – Jakub Kubicki (który jest również autorem zajazdu nadarzyńskiego oraz zlokalizowanego w Młochowie zespołu pałacowego. Jego najświetniejszymi dziełami są tzw. Arkady Kubickiego na Zamku Królewskim w Warszawie, pałac w Radziejowicach, jak również przebudowa Belwederu; był ponadto twórcą pierwotnego projektu Świątyni Opatrzności Bożej).

Trzecim rozbiór Polski w 1795 r., przyniósł Nadarzynowi który wchodził wówczas w skład powiatu błońskiego zabór pruski. Gdy w 1807 roku utworzono Księstwo Warszawskie, które następnie wzorem Francji podzielono na departamenty, Nadarzyn, zlokalizowany był w departamencie warszawskim.

Po upadku księstwa w 1815 roku, obszar Nadarzyna należał do Królestwa Polskiego. W 1837 roku, zaborca wprowadził zmiany w wyniku której Nadarzyn przynależał do guberni warszawskiej.

W czasie powstania listopadowego (1830 – 1831 r.), znacząca ilość wojska skoncentrowana była na linii Błonie – Nadarzyn, a miasto stało się miejscem postoju dla pojmanych przez Rosjan jeńców.

W 1865 r., jak podaje „Encyklopedia powszechna” Nadarzyn należy do Władysława Krasnodębskiego, a zamieszkiwało w nim 939 osób. W tym „(...)

chrześcijan 423, starozakonnych 516, utrzymujących się z rolnictwa, rzemiosł i handlu”. Wedle wymienionego powyżej źródła w Nadarzynie było wówczas 5 domów murowanych, 60 zbudowanych z drewna, a także: kościół parafialny (również murowany), szkoła, szopa na narzędzia ogniowe, synagoga (drewniana) i łaźnia. Raz w tygodniu odbywał się targ, a 6 razy w roku jarmark.

Kiedy wybuchło powstanie styczniowe (1863r), powstańcy znajdowali schronienie w okolicznych lasach.

W 1864r. na polskiej wsi nastąpiły ogromne zmiany. Ukaz carski uwłaszczył chłopów, uprzednie tereny dworskie zostały podzielone pomiędzy uprawiających je chłopów, jednak część folwarków została nadal we władaniu szlachty. W tamtym czasie zostały utworzone samorządowe gminy wiejskie.

W okresie następującym po powstaniu styczniowym, na terenach polskich odczuwano carskie represje. Dużo miast utraciło prawa miejskie. Sytuacja taka dotknęła również Nadarzyn, który w 1869 roku ukazem cara został pozbawiony statusu miasta i jako osada został przyłączony do gminy Młochów (powstałej w 1864r.).

W 1893 r. w skład dóbr Nadarzyn wchodziły: folwark Nadarzyn, Paszków, Czarny Las, Cesin, Kajetany, Lipnik i Walendów. W owym czasie przez Nadarzyn biegnie droga „bita” odchodząca za Falentami od traktu do Radomia przez Tarczyn.

Na przełomie 1900 - 1902 przebudowano zajazd nadarzyński, pozostawiając jego funkcją hotelarsko – gastronomiczną. W owym czasie przybrał on wygląd, który zapamiętało wielu mieszkańców, ponieważ nawet w czasie okupacji niemieckiej gdy spalono znaczną część budynków, przetrwał, jako jedyna pamiątka dawnej świetności miasta Nadarzyn.

W czasie I wojny światowej zniszczenia dotknęły również Nadarzyn. Ilość mieszkańców pod koniec wojny była dwukrotnie mniejsza niż przed wojną. Główną przyczyną takiej sytuacji były ewakuacje towarzyszące przygotowaniom linii frontu.

W pożarze który wybuchł w 1915r. spłonęła, drewniana zabudowa wokół rynku. W 1918 roku Ochotnicza Straż Pożarna pod dowództwem Kazimierza Rosińskiego uczestniczyli w rozbrajaniu Niemców.

W czasach międzywojennych Nadarzyn wchodził w skład gminy Młochów powiatu błońskiego. Pomimo tego siedzibą gminy, która znajdowała się w jednym z budynków przy Placu Marszałka Piłsudskiego, (w dzisiejszych czasach znajduje się tam popiersie marszałka) był Nadarzyn. Ilość mieszkańców całej gminy wynosiła wówczas około 10,5 tys. osób; w tym większość, (około 9,5 tys.) było Polakami. Pozostałą część mniejszości narodowych stanowili: Żydzi oraz niewielka liczba Niemców i Rosjan.

Po I wojnie światowej aktywnie działała w Nadarzynie Ochotnicza Straż Pożarna, rozwinęło się również Kółko Rolnicze, które szkoliło lokalną ludność rolną, poprzez (m. in) odwiedzanie najefektywniejszych gospodarstw. Rok 1932 przyniósł mieszkańcom Nadarzyna nową drewnianą szkołę w której znajdowało się 6 sal lekcyjnych. Do jej budowy w sposób szczególnie przyczynili się: Tomasz Kalbarczyk - ówczesny kierownik szkoły, oraz mieszkaniec Nadarzyna, Bolesław Mroziński. W budynku tym w późniejszym czasie znajdowało się przedszkole, wkrótce jednak (po rozebraniu starego budynku) jego miejsce zajął przestronny, nowoczesny budynek przedszkola. Od 1935 roku funkcjonował w Nadarzynie gminny Ośrodek Zdrowia, zarządzany od początku swojego istnienia przez doktora Wróbla. W czasach II wojny światowej Nadarzyn który leżał w sąsiedztwie ciemnionej Warszawy przy trasie, którą przesuwiała się niemiecka I Dywizja, stanowił jeden z punktów oporu wojsk polskich. W 1940 roku w czasie ekshumacji i pogrzebu zamordowanych wcześniej ludzi odbyła się w patriotyczny protest podczas którego chórem zaśpiewano „Rotę”. Na obszarze Nadarzyna działał oddział WZ-Armii Krajowej, pod dowództwem por. Henryka Walickiego ps. „Twardy” z Podkowy Leśnej. Spod okupacji hitlerowskiej Nadarzyn wyzwolono w tym samym dniu co Warszawa - 17 stycznia 1945 roku.

7. Krajobraz kulturowy – dziedzictwo materialne.

Dziedzictwo materialne jest najważniejszą częścią krajobrazu kulturowego. Wśród najważniejszych, tworzących go części są zabytki. W Gminie Nadarzyn znajduje się tylko kilka ważnych zabytkowych obiektów charakteryzujących jej historię i definiujących obecną pozycję.

Uzmysłowienie sobie tego nieocenionego kapitału powinno towarzyszyć społeczności lokalnej, oraz władzom samorządowym, będąc dla nich inspiracją do wdrożenia koncepcji, wykorzystującej potencjał zabytków, jako generatora inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych.

7.1 Najważniejsze zabytki nieruchomości gminy Nadarzyn

- **Park w Młochowie oraz znajdujący się w nim pałac, oranżeria i pawilony pałacowe**

Dobra składające się z Młochowa wraz z Młochówkiem, Młochowską Wolą, Daniewiczami, Grudowem, Zaborowem, Starą Wsią, Krakowianami i Pławami należały w XV i XVI wieku do rodziny Młochowskich herbu Belina. We wczesnych latach XVII wieku Młochów wraz z pozostałymi włościami stał się własnością Petrykowskich, a w 1761 roku majątek Młochów nabył Maciej Leon Sobolewski z Piętek h. Ślepowron, który był właścicielem Żabiańca

i Garbatki. Maciej Sobolewski pełnił funkcję pośta na sejmy, kasztelana i wojewody warszawskiego. W dniu 3 października 1795 roku przekazał Młochów wraz z przyległościami swojemu synowi Walentemu, który piastował stanowisko starosty warszawskiego, pośta na Sejm Czteroletni, senatora Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego, ministra sprawiedliwości, był również członkiem prezydującym Rady Administracyjnej Królestwa Polskiego. Ożenił się z Izabelą Grabowską h. Ciołek. W Młochowie stworzył posiadłość składającą się z pałacu, parku i oranżerii, a zarządzanie powierzył poleconemu przez Jana Kwileckiego zarządcy, który wdrożył dużo zmian w gospodarce. Walenty zmarł 4 czerwca 1831 w Warszawie. Pochowano go w kościele św. Krzyża. W testamencie ustanowił na rzecz żony dożywocie. Żona zmarłego Walentego Sobolowskiego podpisała (13 marca 1837 roku) układ majątkowy z Aleksandrą - jedną z ich córek. W myśl tego układu miała prawo do użytkowania pałacu w Młochowie oraz zabudowań gospodarczych.

Aleksandra w 1825 roku wyszła za mąż za Józefa Ignacego Walentego hr. Kwileckiego h. Śreniawa (Byliny), który zmarł 3 listopada 1860 roku w Warszawie a 17 grudnia 1878 roku zmarła Aleksandra.

Po dwunastu latach, na wyspie na stawie postawiono figurę Matki Boskiej. Na cokole umieszczono napis „*Pamięci Aleksandry z Sobolewskich Kwileckiej 1798-1878*” a także „*O Maryjo bez grzechu poczęta, pod Twoją obronę uciekamy się*”.

Majątek Młochów przeszedł w ręce córki Aleksandry - Marii Apolonii Katarzyny hr. Kwileckiej h. Śreniawa (Byliny) oraz poślubionego przez nią 30 maja 1852 roku Jana Kazimierza Zawiszy-Kieżgajło h. Łabędź. Maria przyszła na świat 9 grudnia 1830 roku a zmarła 5 czerwca 1910 roku. Wyróżniała się empatią i inteligencją. Uczestniczyła w wielu akcjach charytatywnych. Pochowano ją w katakumbach kościoła św. Krzyża w Warszawie. Jan Zawisza (mąż Marii) - archeolog, uczestniczył w założeniu Muzeum Przyrodniczo-Rolniczego w Warszawie, ufundował konserwację kolumny Zygmunta III Wazy, odszedł 22 lutego 1887 roku. Pochowano go w kościele św. Krzyża w Warszawie.

W 1878 roku majątek Młochów powiększył się o folwark Czubin, który wyróżniał się doskonałą *ziemią, jednak był nieprawidłowo prowadzony. Grunty były zachwaszczone i źle uprawiane.*

W 1887 roku Walerian Kronenberg – jeden z najślawniejszych projektantów ogrodów tamtego okresu – stworzył nowy projekt parku znajdującego się przy pałacu.

Z opisu z 1894 roku wynika, że w owym czasie Młochów jest jedną z najpiękniejszych rezydencji magnackich, w której znajduje się ogrodzony murem park, o powierzchni 40 morgów gruntu, na terenie parku znajdują się

trzy stawy, złączone murowanym mostem. Do pałacu i budynku dla służby prowadzi droga wzdłuż której rosną drzewa. Przed fasadą pałacu znajduje się trawnik, na którym znajdują się rabaty kwiatowe. Ponadto dowiadujemy się że niedawno założono tu sad, przy którym usytuowano oranżerię i cieplarnię.

Niestety dobra Młochów dotykały również tragedie, takie jak pożar z 1895 roku, w wyniku którego spaliły się stodoły (w 1904 roku w Młochowie były już sikawki). W wyniku burzy w 1897 roku zwałiło się około 1500 drzew w lasach należących do majątku, mocno ucierpiało też park. W 1906 roku Antoni Szmel – leśniczy Młochowa oraz jego rodzina padli ofiarą napadu, ukradziono cztery ruble. Natomiast w 1910 roku bandyci napadli na majątek Młochów, jednak w tym przypadku po żaźartej walce udało się odeprzeć atak. W tamtym czasie zarządcą folwarku był Leonard Wagner, były żołnierz francuski.

Kiedy w 1910 roku zmarła Maria Kwilecka Młochów przeszedł w ręce jej córki - Magdaleny Zawiszy-Kieżgajło h. Łabędź która w 1906 roku poślubiła księcia Mikołaja Rafała Radziwiłła h. Trąby. Związek ten trwał do 30 listopada 1914 roku kiedy to zaledwie 34 - letni Mikołaj poległ w bitwie pod Mallwischken. Zarówno Mikołaj rusofil i chłopoman jak i Magdalena (która w liście pisała - *uwazam siebie za Białorusinkę pochodzenia litewskiego, tak jak mój mąż, za Polkę zaś nie mam siebie zupełnie* byli sabotowani towarzysko, przez co rodzina została odseparowana od społeczeństwa polskiego.

Magdalena Zawisza-Kieżgajło od 1932 r. mieszkała we Fryburgu w Szwajcarii. Zmarła 6 stycznia 1945 roku w klasztorze sióstr dominikanek.

Pałac w Młochowie spłonął wskutek zmagani wojennych I WŚ. Wnętrza zostały całkowicie zniszczone. Zachowały się tylko mury zewnętrzne, kolumny w przedsionku, a na klatce schodowej i małym pokoju przy przedsionku kawałki malatury. W „małym narożnym buduarze” ostał się stiuk na ścianach, marmurowy kamień i fragment fasety. W latach powojennych pałac wzmocniono ścian działowe, założono belkowanie i przykryto blaszanym dachem.

W latach 30-tych kółko bogatych przedsiębiorców warszawskich dzierżawiło lasy młochowskie na polowania.

W 1935 roku majątek przeszedł w ręce Eryka Kurnatowskiego h. Łódzia urodzonego 14 listopada 1883 roku w Kolnicy. Eryk zmarł 23 lutego 1975 roku w Warszawie, (...)

W 1936 roku w wyniku reformy rolnej dobra Młochów zmniejszyły się o 300 hektarów.

W następnym roku w folwarku wybuchł pożar, na skutek którego ogień strawił stajnię, na szczęście dzięki bohaterstwie stajennego ocalały wszystkie konie.

W czasie II wojny światowej majątek Młochów zajęli Niemcy jako tzw. Liegenschaft, przedstawicielem władz niemieckich był Polak, który płynnie mówił po niemiecku. Natomiast funkcję głównego księgowego pełnił Wacław Franke żołnierz AK. To właśnie on sprawił że majątek został siedzibą konspiracyjną. Broń ukrywano w bażanciarni a w dalszej kolejności, przetrzucano do Warszawy. W drugą stronę przemycano prasę konspiracyjną, którą kolportowano w okolicy. Za jego sprawą Kurnatowski, który odzyskał Młochów w 1941 roku, wpłacał raz w miesiącu 500 zł kwotę tę odnotowywano pod pseudonimem „Orwid”.

Począwszy od 12 sierpnia 1944 roku w Młochowa rozpoczęła działalność placówka edukacyjno-wychowawcza im. Andrzeja Boboli kierowana przez księżę michalitów w Markach. Michalicy utworzyli kaplicę na terenie pobliskiego tartaku (w szopie), pierwszą mszę odprawili tam 15 sierpnia 1944 r. W późniejszym czasie (do 1945 roku) nabożeństwa odbywały się w piwnicy pałacu. W 1945 w budynku dawnej oranżerii. W 1956 roku przy kaplicy pw. św. Michała Archanioła powstała ekspozycja pod nazwą „Filia parafii w Nadarzynie”. Od 1 września 1976 r. powstała w Młochowie Parafia p.w. św. Michała Archanioła.

Po wojnie zarządzanie majątkiem w Młochowie przejęła Sandomiersko-Wielkopolska Hodowla Nasion S.A., a później Państwowy Zakład Hodowli Roślin. W 1951 roku powstał Instytut Hodowli i Aklimatyzacji Roślin i w ślad za tym w Młochowie powstała Stacja Hodowlano-Badawcza. Głównym profilem jej działalności była hodowla roślin zbożowych, paszowych, oleistych i ziemniaków.

Pod rządami IHARu odtworzono zdewastowany pałac, po odbudowie znalazły się w nim biura i pracownie. W 1966 użytkowanie pałacu przeszło pod Instytut Ziemniaka. W 2001 pałac przekazano w darowiźnie Gminie Nadarzyn.

- **Zespół architektoniczno-parkowy**

Pałac w Młochowie na zlecenie Walentego Sobolowskiego zaprojektował Jakub Kubicki, budowano go w latach 1806-1810. Powstał on na dnie sztucznego zagłębienia. Jest to budynek piętrowy, wybudowany na planie prostokąta z rozległymi portykami po przeciwnych stronach budynku. Od frontu znajduje się taras widokowy, natomiast od strony ogrodu, (południe) znajduje się wejście główne przez które wchodzi się do okazałej sieni. Wejścia do izb ozdobiono doryckimi kolumnami. Na parterze znajduje się pomieszczenie jadalne w kształcie prostokąta ze ściętymi rogami oraz owalna sala. Elewacje pałacu ozdobiono techniką boniowania.

W tym samym czasie co pałac wybudowano boczne oficyny, rozmieszczone na planie kwadratu, trzyosiowe. W oficynie zwanej pałacykiem myśliwskim

(znajdującej się od strony zachodniej pałacu) zlokalizowano salę wspartą po obu stronach kolumnami toskańskimi zwieńczona sklepieniem zwierciadlanym. Wzdłuż sali usytuowano trzy izby. W latach 1944 - 1956 w pałacyku znajdował się Społeczny Dom Dziecka pw. św. Andrzeja Boboli.

Oranżeria którą zrealizowano według projektu Jakuba Kubickiego w okolicach 1890 roku spełniała swoją rolę do 1945 roku, kiedy to Eryk Kurnatowski ówczesny właściciel Młochowa przekazał ją zakonowi michalitów, którzy przekształcili ją w kaplicę.

Na terenie parku pałacowego o ogólnej powierzchni ok. 17ha, zlokalizowano trzy stawy o łącznej powierzchni 2,8 ha. Zabytkowy park, w 2009 roku został objęty rewitalizacją. Na jego terenie można znaleźć pomniki przyrody, wśród nich: dąb szypułkowy, platan klonolistny, wiąz szypułkowy i aleje z lip klonolistnych.

Dwa ze stawów łączy trójarkadowy most wybudowany z cegły. Most powstał podczas nowej aranżacji parku przez Kronenberga, dwa razy uległ zniszczeniu i został odtworzony, raz w roku 1975 i drugi raz w 2009 roku.

Z zespołu pałacowo- parkowego do dnia dzisiejszego przetrwały również wybudowane pod koniec XIX wieku: budynek mieszkalny, dom leśniczego, czworak, rządówka, spichlerz, chlewnia, stajnia i dwie stodoły.

- **Zespół kościoła par. pw. św. Klemensa Papieża Męczennika**

W 1453 roku biskup poznański Andrzej Opaliński z Bnina erygował parafię w Nadarzynie. W tym czasie przy wsparciu fundacji Tomasza z Ruśca postawiono drewniany kościół. W późniejszym czasie powstawały następne drewniane świątynie: w 1565 roku z inicjatywy fundacji Wiktoryna Nadarzyńskiego kasztelana zakroczymskiego ,a w 1661 roku przy zaangażowaniu Michała Karnkowskiego, wojewody płockiego. W 1806 roku, kiedy drewniany budynek spłonął, wybudowano, murowany kościół pw. świętego Klemensa Papieża Męczennika który zachował się do dnia dzisiejszego. Inicjatorem oraz sponsorem budowy był hr. Tomasz Adam Ostrowski, senator-wojewoda i prezes senatu Królestwa Polskiego na zlecenie którego projektantem kościoła w Nadarzynie został słynny architekt czasów klasycyzmu Jakub Kubicki który przedstawił koncepcję nadarzyńskiego kościoła nawiązującą do zwycięskiego projektu sporządzonego w 1792 roku w ramach konkursu na Świątynię Opatrzności Bożej w Warszawie, a zastosowany przy budowie kościoła w Mokobodach. Kościół wraz z wyposażeniem, dawnym cmentarzem przykościelnym i dzwonnica został wpisany do Rejestru Zabytków.

Świątynia w późniejszych czasach uległa niewielkim zmianom: około 1876 roku budynek wzbogacono o sygnaturkę na dachu. Przed 1893 roku wymieniono pokrycie dachu na blaszane. Co prawda w drugiej połowie XIX

wieku zmieniono ołtarze, jednak w latach siedemdziesiątych XX wieku w czasie remontu odtworzono ich poprzedni wygląd. W 2000 roku epitafium hrabiego Ostrowskiego przeniesiono na zewnątrz kościoła.

Zabytkowy zespół położony jest w środku Nadarzyna na rogu ulic Kościelnej i Warszawskiej, zajmując obszar dawnego cmentarza. Kościół znajduje się w jego centralnym punkcie, obok ogrodzenia znajduje się drewniana dzwonnica.

Kościół wybudowano w stylu klasycystycznym, z cegły i otynkowano. Rozplanowano go na planie prostokąta wzbogaconego dwoma ryzalitami od frontu i po przeciwnej stronie. Od strony zachodniej umieszczono owalną kruchtę zakończoną aneksami po przeciwległych stronach, od strony północnej zlokalizowano wejście na chór. Od wschodu zlokalizowano zakrystię i sień z której schodami można wejść na strych. Układ przestrzenny oraz elementy ozdobne charakteryzuje nienaganna elegancja i proporcjonalność. Elewacja głównej części jest boniowana, natomiast ściany ryzalitów są gładkie. Mniej więcej w połowie wysokości umieszczono gzyms dzielący kondygnacje i zakończone ożebrowaniem z fryzem tryglifowym oraz gzymsem modylionowym. Nad ryzalitami umieszczono trójkątne frontony. Z przodu zachodniego ryzalitu umieszczono fasadę z portykiem wgłębnym zwieńczonym doryckimi kolumnami. Między kolumnami zlokalizowano okulus. Na bocznych ścianach ryzalitów znajdują się drzwi i okna obwiedzione profilowaną opaską. W ścianach budynku umieszczono okna termalne i okulusy. Ryzality przykryte są blaszanymi, dwuspadowymi dachami, a nad główną częścią budynku wielopołaciowe z sygnaturką. W nawie umieszczono eliptyczne wnętrze podzielone doryckimi kolumnami. Między nimi znajdują się płytkie wnęki ołtarzowe, a w rogach głębsze wnęki w lekko zaokrąglonym kształcie, nad nimi umieszczono łoże. Nad belkowaniem umieszczonym nad pomieszczeniem nawy umieszczono spłaszczoną pseudokopułę.

Kościół został wyposażony w stylu klasycystycznym. Ołtarze ozdobiono obrazami z XIX wieku namalowanymi przez Kazimierza Woźniakowskiego który był uczniem Bacciarellego. Od strony południowej budynku znajduje się nagrobek Ignacego Bolesty zmarłego w 1838 roku, wykonany z piaskowca w stylu klasycystycznym, a od wschodu umieszczono tablice epitafijne dziedziców Nadarzyna. Od frontu postawiono wykonaną w 1836 r. z piaskowca figurę św. Jana Nepomucena. Tuż obok kościoła znajduje się drewniana dzwonnica. Budowla prawdopodobnie powstała w XVIII wieku, lub w tym samym czasie co kościół.

- **Zajazd Nadarzyński**

Podobnie jak Pałac w Młochowie oraz kościół w Nadarzynie, budynek zajazdu – karczmy utrzymany w klasycystycznym stylu zaprojektował sławny architekt tamtych czasów Jakub Kubicki. Działał on na zlecenie hrabiego Tomasza Ostrowskiego herbu Rawicz. Zajazd zbudowano w 1806 roku.

Obiekt umieszczono pomiędzy rynkiem a kościołem przy szlaku wiodącym do Warszawy. Był to okazały budynek o dużej powierzchni, w którym znajdował się szynk i miejsca do spania, przypuszczalnie dawał komfortowe warunki podróżującym którzy zatrzymywali się na noc. W 1809 r księżę **Józef Poniatowski**, zatrzymał się tu wraz ze swoim sztabem przed bitwą pod Raszynem.

Po drugiej wojnie światowej obiekt zaczął podupadać, mieściła się tu gospoda, zlokalizowane były mieszkania, punkt naprawy rowerów a nawet stodoła. Ówczesny zajazd rozebrano 1986 roku. Na jego miejscu wybudowano wzorem poprzedniego obecny budynek. Budowa została zakończona w 2002 roku.

Obecnie budynek zajazdu pełni funkcję siedziby Nadarzyńskiego Ośrodka Kultury, Biblioteki Publicznej Gminy Nadarzyn oraz Straży Gminnej.

- **Park i Pałac Róży Zamoyskiej w Rozalinie**

Pałac w Rozalinie powstał w latach 1847- 57 na podstawie projektu Henryka Marconiego. Wówczas zmieniono też nazwę miejscowości nadając jej nazwę Rozalin dla upamiętnienia matki zleceniodawczyni budowy - zgładzonej w czasie Wielkiej Rewolucji Francuskiej.

Rozalia Rzewuska były inicjatorką budowy pałacu jednak już w 1864 roku sprzedała budynek. W 1892 roku część majątku Rozalin wraz z pałacem kupiła ówczesna właścicielka dóbr Młochów – Maria z hrabiów Kwileckich Zawiszyna; następnie właścicielką Rozalina (po śmierci Marii) została jej córka Magdalena Radziwiłowa.

Od 1923 roku właścicielem części Rozalina (tzw. Małego) wraz z zespołem pałacowo-ogrodowym zostaje doktor Kazimierz Rakowski. Kolejną posiadaczką Małego Rozalina zostanie Bronisława Stankiewiczowa – córka doktora Rakowskiego. W 1949 roku majątek został wywłaszczony pomimo, że z uwagi na małą powierzchnię, nie spełniał warunków wywłaszczenia w świetle ustawy parcelacyjnej.

W związku z powyższym w 1949 roku, pałac traktowany już jako zabytek, został ośrodkiem szkoleniowym, między innymi Uniwersytetu Ludowego, mającego za zadanie prowadzenie działalności oświatowej wśród młodzieży wiejskiej.

Po przemianach ustrojowych w 1993 roku wyrokiem Naczelnego Sądu Administracyjnego zwrócono pałac w Rozalinie Krystynie Krysowskiej

(spadkobierczynie właścicieli) powołując się na fakt, że wywłaszczenie majątku w trybie przepisów reformy rolnej nastąpiło z rażącym naruszeniem prawa.

Obecnie zespół pałacowy parkowy jest w rękach prywatnych właścicieli i został przez nich przywrócony do dawnej świetności.

Pałac zbudowano z cegły, na planie kwadratu. Jest to budynek jednopiętrowy, podpiwniczony, z poddaszem. Pokrycie czterospadowego dachu wykonano z blachy.

Początkowo przy pałacu od strony północnej i wschodniej stała parterowa oficyna.

Od frontu znajduje się dorycki portyk, na czterech kolumnach umieszczono taras na wysokości piętra ozdobiony fryzem tryglifowym. Wokół tarasu umieszczono żeliwną balustradę oraz filary zakończone wazonami.

Elewacja budynku otynkowana z narożnym boniowaniem, w rogach budynku pod oknami znajdują się gzymsy umieszczone między kondygnacjami, elewację ozdobiono również za pomocą fryzu z dekoracją w formie festonów.

Na elewacji parteru nad oknami umieszczono naczółki w kształcie trójkąta. Taras umieszczony na wysokości parteru podobnie jak ten znajdujący się na piętrze, obwiedziono żeliwną balustradką. Na ścianie tarasu umieszczono nisze zamknięte konchowo w ozdobnych obramieniach.

Od wschodu znajduje się dwukolumnowy portyk dorycki, podpierający taras na piętrze.

Wnętrza ozdabia sztukatorska dekoracja i kawałki pierwotnej boazerii i stolarki.

Park przypałacowy powstał w połowie XIX wieku na ponad 20 hektarach, na terenie parku znajduje się duża polana oraz staw.

7.2. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to głównie tradycja, elementy kultury przekazywane z pokolenia na pokolenie. Stanowi szczególnie istotny przejaw dziedzictwa kulturowego, ważny w tworzeniu świadomości każdej grupy społecznej.

Elementami dziedzictwa niematerialnego są obyczaje i opowieści ustne, w tym język, a także przedstawienia, zwyczaje, sposoby obchodzenia świąt, informacje o świecie i przyrodzie oraz związane z tym postępowanie, znajomość tradycyjnego rzemiosła.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., wspomina o ochronie praktyk, wyobrażeń, przekazów, wiedzy i umiejętności oraz o związanych z nimi instrumentach, przedmiotach, artefaktach i przestrzeni kulturowej.

Przekazywanie tradycji z pokolenia na pokolenie jest najważniejszą formą jej ochrony.

W projekcie Programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, zaplanowano realizację celowych działań, zarówno w polityce krajowej, regionalnej jak i lokalnej.

8. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.

Art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowi że, formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Nadarzyn występują zabytki objęte dwiema z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego

8.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Nadarzyn znajduje się 11 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków(Tabela nr 8.1).

Stanowią jeden z najważniejszych składników krajobrazu kulturowego na obszarze gminy. Zabytki te objęte są ochroną wynikającą z odpowiednich przepisów prawa, głównie - ochroną konserwatorską wynikającą z zapisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszystkie czynności podejmowane przy tych obiektach wymagają zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela 8.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	Rejestr zabytków nieruchomych

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

1.	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 4	Pałac z założenia pałacowo-parkowego, 1890-95 r., odbud. 1938 r.	1061/328, dec. z dn. 1962-01-07
2.	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza	Park z założenia pałacowo-parkowego, 1890-95 r.	1061/328, dec. z dn. 1962-01-07
3.	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 4	Pawilon pałacowy wsch. z założenia pałacowo-parkowego, 1890-95 r.	1061/328, dec. z dn. 1962-01-07
4.	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 4	Pawilon pałacowy zach. z założenia pałacowo-parkowego, 1890-95 r.	1061/328, dec. z dn. 1962-01-07
5.	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 10	Oranżeria (ob. kościół p.w. Michała Archanioła) z założenia pałacowo-parkowego, 1890-95 r.	1061/328, dec. z dn. 1962-01-07
6.	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza	Zespół urbanistyczno – architektoniczny założenia pałacowo-parkowego, 1890-95 r.	1061/328 dec. z dn. 1962-01-07
7.	Nadarzyn	ul. Kościelna 1	Cmentarz przy kościele p.w. św. Klemensa, 1806 r.	1065/329, dec. z dn. 1962-01-07
8.	Nadarzyn	ul. Kościelna 1	Kościół p.w. św. Klemensa (wraz z wyposażeniem wnętrza), 1806 r.	1065/329, dec. z dn. 1962-01-07
9.	Nadarzyn	ul. Kościelna 1	Dzwonnica przy kościele p.w. św. Klemensa I ćw. XIX w.	953, dec. z dn. 2000-05-22
9.	Nadarzyn	Poniatowskiego 42 / Rynek 1	Zajazd I ćw. XIX w.	1064/199, dec. z dn. 1959-11-17
10.	Nadarzyn	Ul. Poniatowskiego 42/ Rynek 1	Zajazd , I ćw. XIX w., z najbliższym otoczeniem w promieniu 50m,	1064/199 dec.1959-11-17
11.	Rozalin	ul. Pałacowa 1	Pałac Róży Zamoyskiej, 1847-57 r.	1100, dec.z dn. 1949-01-03, post. 2001-01-15
12.	Rozalin	Ul. Pałacowa 1,	park przy pałacu Róży Zamoyskiej (zespół zabytkowy pałacowo-parkowy,) poł XIX w.	1100, dec. z dn. 1949-01-03, post, z dn. 2001-01-15
12.	Rozalin	ul. Pałacowa 1	Park przy pałacu Róży Zamoyskiej poł. XIX w.	1100, dec. z dn. 1949-01-03, post. 2001-01-15

8.2. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Z art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. wynika m.in., że Gmina powinna zapewnić warunki prawne, organizacyjne i finansowe umożliwiające trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie oraz przeciwdziałać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”.

Wśród obowiązków gminy wynikających z wy/w ustawy wymieniono: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, w tym również zabytków objętych gminną ewidencją zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchomości wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchomości wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Dokładne wskazówki dotyczące sporządzenia i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2019 poz. 1886).

Skutkiem wpisania obiektu lub terenu niewpisanych do rejestru zabytków do gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków, działań dotyczących zabytku (za pośrednictwem organu administracji architektoniczno – budowlanej).

Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków poprzedzają wydanie decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7lipca 1994 r. -Prawo budowlane).

Właściciele lub posiadacze obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków powinni powiadomić wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Muszą również współfinansować koszty badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna ewidencja zabytków powinna być aktualna.

Gminną ewidencję zabytków gminy Nadarzyn sporządzono w 2013r. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków przedstawia tabela poniżej.

Tabela Nr 8.2. Gminna ewidencja zabytków – zabytki budownictwa i architektury (nieruchome).

L.p.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES / Nr działek	OBIEKT
1.	Bieliny	Młochów, ul. Pawia 56/ dz. 126	Park dworski, zał. pocz. XX w.
2.	Bieliny	Młochów, ul. Pawia 56/ dz. 126	Spichlerz, 1918 r.
3.**	Bieliny 58	Młochów ul. Pawia 58/	Dwór z zespołu dworsko-parkowego, k. XIX w.

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

		dz. 126	
4.**	Bieliny 58	Młochów ul. Pawia 58/ dz. 126	Budynek gosp. z zesp. folwarcznego, 1 ćw. XX w.
5.**	Bieliny 43	Młochów ul. Pawia 43/ dz. 124	Czworak z zesp. folwarcznego, 1 ćw. XX w.
6.**	Bieliny	Młochów, ul. Pawia / Dz. 126	Magazyny przydomowe z zesp. folwarcznego, 1 ćw. XX w.
7.	Kajetany	ul. Brzozowa / dz. 35	Cmentarz żydowski, II poł. XIX w.
8.	Kostowiec	Ul. Matki Florentyny Dymman / dz. 6/4	Cmentarz rzym.-kat. k. XIX w.
9.*	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 6 / dz, 213	Pałac z założenia pałacowo-parkowego, 1890-95 r., odbud. 1938 r.
10.*	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza/ dz. 213, 194, 195	Park z założenia pałacowo-parkowego, 1890-95 r.
11*	Młochów	Ul. Ks. B. Markiewicza/ 213,214,194,195	Zespół urbanistyczno-architektoniczny założenia pałacowo – parkowego, 1890-95r.
12.*	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 4 / dz. 214	Pawilon pałacowy wsch. z założenia pałacowo- parkowego, 1890-95 r.
13.*	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 4 dz. 213	Pawilon pałacowy zach. z założenia pałacowo- parkowego, 1890-95 r.
14.*	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 10/ dz, 214	Oranżeria (ob. kościół p.w. Michała Archanioła) z założenia pałacowo-parkowego,1890-95 r.
15.	Młochów	ul. Mazowiecka 5b dz. 215	Rządcówka z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
16.	Młochów	ul. Źródlana 7 / dz. ew. 219	Dom leśniczego z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
17.	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza 12 /dz. 225	Dom mieszkalny - czworak z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
18.	Młochów	ul. Mazowiecka 5a / dz. 209	Dom mieszkalny - z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
19.	Młochów	ul. Mazowiecka / dz. 223/3	Chlewnia z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
20.	Młochów	ul. Mazowiecka / dz. 223/3	Spichlerz z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
21.	Młochów	ul. Mazowiecka / dz. 223/3	Stajnia ob. obora z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
22.	Młochów	ul. Mazowiecka dz.223/3	Ogród i sad z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
23.	Młochów	ul. Mazowiecka / 223/3	Stodoła z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
24.	Młochów	ul. Mazowiecka /	Stodoła II z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

		dz. 223/3	w.
25.	Młochów	ul. ks. B. Markiewicza / dz. 213, 214	Ogród z zespołu folwarcznego, 1890-95 r., pocz. XX w.
26.	Nadarzyn	ul. Kościelna 1/ dz. 485/1	Cmentarz przykościelny i nieistniejący cmentarz parafialny XV w.
27.	Nadarzyn	ul. Warszawska / dz. 484/9	Miejsce po cmentarzu epidemicznym 1858 r.
28.*	Nadarzyn	ul. Kościelna 1/ dz. 485/1	Cmentarz przy kościele p.w. św. Klemensa, 1806 r.
29.*	Nadarzyn	ul. Kościelna 1/ dz. 485/1	Kościół p.w. św. Klemensa (wraz z wyposażeniem wnętrza), 1806 r.
30.*	Nadarzyn	ul. Kościelna 1 dz. 485/1	Dzwonnica przy kościele p.w. św. Klemensa I ćw. XIX w.
31.*	Nadarzyn	Poniatowskiego 42 / Rynek 1 / dz. ew. 489/1	Zajazd I ćw. XIX w.
32.*	Nadarzyn	Pl. Poniatowskiego 42/ Rynek 1;	Zajazd, I ćw. XIX w., z najbliższym otoczeniem w promieniu 50 m
33.**	Rusiec	Ul. Główna, dz. 373, 374	Park podworski „Olesin”
34.	Paszków	Wolica/ dz. 999	Park
35.*	Rozalin	ul. Pałacowa 1 / dz. 177/8	Pałac Róży Zamoyskiej, 1847-57 r.
36.*	Rozalin	ul. Pałacowa 1 / dz. 177/8	Park przy pałacu Róży Zamoyskiej poł. XIX w.
37*	Rozalin	Rozalin. Ul. Pałacowa 1, dz. 177/8	Park przy pałacu Róży Zamoyskiej (zespół zabytkowy pałacowo-parkowy), poł. XIX w.
35.*	Żabieniec	Młochów, Al. Kasztanowa / dz. 159/2	Park

* - w tym zabytki wpisane do rejestru zabytków

** - w tym zabytki nie wpisane do wojewódzkiej ewidencji zabytków

8.3. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są istotnym czynnikiem krajobrazu kulturowego i źródłem wiedzy o dawnych wydarzeniach z danego obszaru. Należy również pamiętać, że wskutek dokładniejszego sprawdzania lub prac ziemnych mogą pojawić się kolejne stanowiska archeologiczne.

Istotnym czynnikiem zapewnienia bezpieczeństwa stanowisk archeologicznych w czasie budowy i zainwestowania obszaru, jest umieszczenie odpowiednich zapisów związanych z ochroną zabytków archeologicznych - wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków - w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego,

decyzjach o warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego, a także przestrzeganie przez inwestorów ustaleń wynikających z opinii i decyzji Konserwatora Zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ustala ochronę dla wszystkich zabytków archeologicznych, bez względu na stan zachowania. Aby zapewnić odpowiednią ochronę stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych, na obszarach na których one występują oraz w strefie ich ochrony, w czasie prowadzenia prac ziemnych, niezbędne jest wykonywanie prac archeologicznych w zakresie wynikającym z pozwolenia na badania archeologiczne wydanym przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zakres i rodzaj badań archeologicznych ustala konserwator w drodze decyzji, tj.: zgodnie z treścią art. 31, ust. 1a ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego, jest obowiązana, z zastrzeżeniem art. 82a ust. 1 pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków. Zakres i rodzaj niezbędnych badań archeologicznych ustala konserwator zabytków w drodze decyzji wyłącznie w takim zakresie, w jakim roboty budowlane albo roboty ziemne lub zmiana charakteru dotychczasowej działalności w terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, zniszczą lub uszkodzą zabytek archeologiczny. W przypadku natrafienia, w trakcie robót inwestycyjnych na przedmioty, co do których istnieje przypuszczenie, że są zabytkami należy roboty przerwać i powiadomić o fakcie odkrycia Mazowieckiego Woj. Konserwatora Zabytków (art. 32, art. 33 i art. 108 cyt. Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Efekty tych badań często są jedynym źródłem informacji na temat osadnictwa na danym obszarze. Umożliwiają doprecyzowanie, i potwierdzenie danych historycznych pochodzących ze źródeł pisanych. Uzyskany w czasie takich badań materiał ruchomy uszczegóławia informacje o kulturze materialnej mieszkańców.

Nie należy zapominać, że lokalizację oraz powierzchnię stanowisk archeologicznych określono w oparciu o badania powierzchniowe, które mogą nie zgadzać się z zasięgiem występowania pozostałości osadnictwa pod ziemią. Dlatego w wyniku prowadzonych prac archeologicznych może się okazać się, że obiekty archeologiczne znajdują się także w sąsiedztwie zasięgu stanowiska.

Na terenie Gminy Nadarzyn w ewidencji zabytków znajduje się 98 zabytków archeologicznych, żaden nie jest wpisany do rejestru zabytków. Większość stanowisk archeologicznych została rozpoznana „powierzchniowo” podczas dużego projektu realizowanego już od końca lat 70-tych XX w., jest to Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Obszar gminy znajduje się na 4 obszarach AZP: 59-64, 60-64, 60-65, 61-64. Większość z nich to stanowiska datowane na epokę brązu, epokę starożytną, w mniejszym stopniu średniowiecze, neolit bądź okres nowożytny.

Spis zabytków archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków z terenu Gminy Nadarzyn prezentuje poniższa tabela:

Tabela 8.3 Gminna ewidencja zabytków – zabytki archeologiczne.

Lp.	nr obszaru / nr stanowiska na obszarze / nr stanowiska w miejscowości	Miejscowość	Określenie obiektu kultura
1.	60-64/53	Kajetany	śląd osadnictwa (cmentarzysko), (starożytność), śląd osadnictwa (epoka brązu)
2.	60-64/54	Kajetany	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, epoka brązu)
3.	60-64/55	Kajetany	śląd osadnictwa (starożytność)
4.	60-64/56	Kajetany	śląd osadnictwa (epoka brązu)
5.	60-64/59	Kajetany	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, okres wpływów rzymskich, starożytność)
6.	60-64/60	Kajetany	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, epoka brązu, średniowiecze)
7.	60-64/61	Kajetany	śląd osadnictwa (starożytność, wczesna epoka brązu)
8.	60-64/51	Kajetany	śląd osadnictwa (późny neolit / wczesna epoka brązu)
9.	60-64/52	Kajetany	śląd osadnictwa (starożytność, wczesna epoka brązu)
10.	60-64/50	Kajetany / Nadarzyn	śląd osadnictwa (starożytność), osada (średniowiecze / okres nowożytny)
11.	61-64/31	Krakowiany	śląd osadnictwa
12.	61-64/32	Krakowiany	osada (wczesna epoka brązu)
13.	61-64/1	Młochów	osada (średniowiecze XIII/XIV w.)
14.	61-64/13	Młochów	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, epoka brązu, średniowiecze)
15.	61-64/2	Młochów	śląd osadnictwa (epoka brązu)
16.	61-64/3	Młochów	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze), osada (starożytność)
17.	61-64/8	Młochów	śląd osadnictwa (wczesna epoka brązu)
18.	61-64/9	Młochów	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, starożytność)
19.	59-64/8	Nadarzyn	ślady osadnictwa (neolit)

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

20.	60-64/48	Parole	śląd osadnictwa (epoka brązu)
21.	60-64/49	Parole	ślady osadnictwa (neolit, epoka brązu - wczesne fazy, starożytność / epoka brązu)
22.	61-64/10	Parole	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, starożytność, wczesne średniowiecze)
23.	61-64/11	Parole	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, epoka brązu)
24.	61-64/12	Parole	śląd osadnictwa
25.	61-64/26	Parole	osada (okres wpływów rzymskich), ślad osadnictwa (wczesna epoka brązu)
26.	61-64/4	Parole	osada (epoka brązu), ślady osadnictwa
27.	61-64/5	Parole	śląd osadnictwa (starożytność)
28.	61-64/6	Parole	ślady osadnictwa (starożytność, średniowiecze)
29.	60-64/26	Rusiec	śląd osadnictwa (starożytność)
30.	60-64/34	Rusiec	śląd osadnictwa (okres halsztacki), osada (okres wpływów rzymskich środkowy/późny), miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński - okres wpływów rzymskich), osadnictwo (starożytność), osada (średniowiecze, nowożytność XIX- XVII w.)
31.	60-64/35	Rusiec	osada (późna epoka brązu, okres halsztacki / okres lateński)
32.	60-64/39	Rusiec	ślady osadnictwa (epoka brązu / okres halsztacki, średniowiecze XIIIw.), osada (okres wpływów rzymskich), miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński, okres wpływów rzymskich), cmentarzysko (starożytność)
33.	60-64/41	Rusiec	ślady osadnictwa (mezolit, epoka brązu - wczesne fazy, epoka brązu)
34.	60-64/42	Rusiec	ślady osadnictwa (epoka brązu, okres wpływów rzymskich)
35.	60-64/43	Rusiec	osada (okres halsztacki / okres lateński)
36.	60-64/44	Rusiec	miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński - okres wpływów rzymskich)
37.	60-64/45	Rusiec	ślady osadnictwa (epoka brązu - w tym wczesna, okres wpływów rzymskich), miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński / okres wpływów rzymskich)
38.	60-64/46	Rusiec	ślady osadnictwa (starożytność, epoka brązu)
39.	60-64/57	Rusiec	śląd osadnictwa (późny neolit / wczesna epoka brązu)
40.	60-64/58	Rusiec	śląd osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy)
41.	60-64/10	Stara Wieś	śląd osadnictwa (starożytność)
42.	60-64/11	Stara Wieś	osada? cmentarzysko? (starożytność), osada? cmentarzysko? (okres halsztacki)
43.	60-64/15	Stara Wieś	śląd osadnictwa (starożytność), osada (średniowiecze / nowożytność XIV-XVI w.)
44.	60-64/16	Stara Wieś	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, starożytność)
45.	60-64/17	Stara Wieś	ślady osadnictwa (starożytność, epoka brązu, IV okres epoki brązu)

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

46.	60-64/18	Stara Wieś	ślad osadnictwa (starożytność)
47.	60-64/19	Stara Wieś	ślad osadnictwa (starożytność, epoka brązu)
48.	60-64/2	Stara Wieś	ślad osadnictwa (neolit), osada (późny neolit, wczesna epoka brązu, epoka brązu / okres halszacki)
49.	60-64/20	Stara Wieś	ślad osadnictwa (starożytność, epoka brązu)
50.	60-64/21	Stara Wieś	ślady osadnictwa (starożytność, średniowiecze)
51.	60-64/22	Stara Wieś	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, starożytność)
52.	60-64/23	Stara Wieś	ślad osadnictwa (starożytność, epoka brązu)
53.	60-64/24	Stara Wieś	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, późny okres lateński - okres wpływów rzymskich), osada (starożytność)
54.	60-64/25	Stara Wieś	cmentarzysko (okres halszacki / okres lateński), skarb monet
55.	60-64/27	Stara Wieś	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, okres wpływów rzymskich), miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński / okres wpływów rzymskich), osadnictwo (starożytność / późna epoka brązu / okres halszacki / okres lateński)
56.	60-64/28	Stara Wieś	osada (starożytność), osadnictwo (średniowiecze XIII-XV w.)
57.	60-64/29	Stara Wieś	osada (V okres epoki brązu / okres halszacki), osadnictwo (średniowiecze)
58.	60-64/3	Stara Wieś	ślad osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy)
59.	60-64/33	Stara Wieś	ślad osadnictwa (starożytność, epoka brązu)
60.	60-64/36	Stara Wieś	cmentarzysko
61.	60-64/38	Stara Wieś	ślad osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy), osada (okres halszacki / okres lateński)
62.	60-64/4	Stara Wieś	osada (epoka brązu)
63.	60-64/5	Stara Wieś	ślad osadnictwa (epoka brązu)
64.	60-64/6	Stara Wieś	ślady osadnictwa (neolit, starożytność, epoka brązu)
65.	60-64/7	Stara Wieś	ślady osadnictwa (starożytność)
66.	60-64/8	Stara Wieś	ślady osadnictwa (neolit, wczesna epoka brązu)
67.	60-64/9	Stara Wieś	ślady osadnictwa (starożytność)
68.	59-64/11	Strzeniówka	osada (średniowiecze - nowożytność)
69.	59-64/12	Strzeniówka	osada (średniowiecze)
70.	60-65/5	Szamoty	ślad osadnictwa (epoka brązu)
71.	60-65/6	Szamoty	ślad osadnictwa (starożytność / epoka brązu)
72.	60-65/7	Szamoty	ślady osadnictwa (epoka brązu, wczesne średniowiecze XIII w.)
73.	60-64/30	Urzut	osada (neolit / wczesna epoka brązu), osada i cmentarzysko (starożytność), miejsce produkcji żelaza (okres wpływów rzymskich)
74.	60-64/31	Urzut	ślad osadnictwa (starożytność)
75.	60-64/32	Urzut	ślady osadnictwa (neolit, starożytność, średniowiecze)
76.	60-65/10	Walendów	ślad osadnictwa (starożytność)

Gminny Program Opieki nad zabytkami gminy Nadarzyn na lata 2022 – 2026

77.	60-65/2	Walendów	śląd osadnictwa (wczesne średniowiecze)
78.	60-65/3	Walendów	śląd osadnictwa (epoka brązu)
79.	60-65/4	Walendów	ślady osadnictwa (epoka brązu - wczesne fazy, epoka brązu, wczesne średniowiecze, średniowiecze)
80.	60-65/9	Walendów	osada (epoka brązu), cmentarzysko (okres wpływów rzymskich), ślad osadnictwa (wczesne średniowiecze, średniowiecze)
81.	61-64/14	Wola Krakowiańska	osada (okres halsztacki), ślad osadnictwa (epoka brązu)
82.	61-64/15	Wola Krakowiańska	osada (epoka brązu/okres halsztacki), ślady osadnictwa (starożytność, wczesna epoka brązu, wczesne średniowiecze)
83.	61-64/16	Wola Krakowiańska	osada (epoka brązu/okres halsztacki)
84.	61-64/17	Wola Krakowiańska	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, starożytność)
85.	61-64/18	Wola Krakowiańska	ślady osadnictwa (okres halsztacki/okres lateński, średniowiecze)
86.	61-64/19	Wola Krakowiańska	ślady osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze / średniowiecze)
87.	61-64/20	Wola Krakowiańska	śląd osadnictwa, cmentarzysko (okres wpływów rzymskich)
88.	61-64/21	Wola Krakowiańska	cmentarzysko (okres halsztacki), ślad osadnictwa (średniowiecze)
89.	61-64/22	Wola Krakowiańska	osada (okres wpływów rzymskich), ślady osadnictwa (starożytność, wczesne średniowiecze XI/XII w.)
90.	61-64/23	Wola Krakowiańska	osada (średniowiecze), ślady osadnictwa (okres halsztacki, starożytność)
91.	61-64/24	Wola Krakowiańska	cmentarzysko (późny okres lateński / okres wpływów rzymskich)
92.	61-64/27	Wola Krakowiańska	śląd osadnictwa (epoka kamienia)
93.	61-64/28	Wola Krakowiańska	cmentarzysko (okres halsztacki / okres lateński), ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, średniowiecze)
94.	61-64/7	Wola Krakowiańska	ślady osadnictwa (wczesna epoka brązu, starożytność)
95.	59-65/10	Wolica	cmentarzysko / grób (okres halsztacki, okres lateński)
96.	59-65/3	Wolica	osada (okres wczesnośredniowieczny)
97.	60-64/40	Młochów	osada (epoka brązu), ślad osadnictwa (średniowiecze)
98.	60-64/47	Żabieniec	miejsce produkcji żelaza (późny okres lateński / okres wpływów rzymskich)

9. Ocena dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najbardziej znanych technik analitycznych, dzięki której można uporządkować dane oraz zdiagnozować sytuację samorządu we wskazanym aspekcie, jest istotnym ułatwieniem przy ocenie zasobów i otoczenia jednostki samorządu terytorialnego, umożliwia rozpoznanie problemów i ustalenie celów rozwoju. Jej nazwa stanowi skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie określenie czynników, potencjalnie mających wpływ na sukces planu strategicznego: silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S -STRENGTHS, czyli silne strony,
- W -WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O -OPPORTUNITIES, czyli szanse,
- T -THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju dzielimy na wewnętrzne - na które miejscowa ludność ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu.

Ponadto czynniki te dzielą się zgodnie z kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia. Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT (Tabela nr 6.1) skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego gminy Nadarzyn.

Oznacza to, że obok zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wiążą się z wieloaspektowością składników dziedzictwa kulturowego.

W Tabeli umieszczono silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia obejmujące dziedzictwo kulturowe, uwarunkowania działań dotyczących podejmowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy.

Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego GPOnZ - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa.

Tabela nr 9. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W GMINIE NADARZYN	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego obejmują ochroną obiekty zabytkowe na terenie gminy; • opracowana gminna ewidencja zabytków; • korzystne położenie względem otoczenia (bliskość Warszawy); • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody: WOCHK; • pomniki przyrody, starodrzewia; • walory widokowe w poszczególnych sołectwach, • świeckie i sakralne obiekty zabytkowe -kapliczki, figury przydrożne; • dobre walory turystyczno - krajobrazowe (różnorodność terenu oraz różnorodność flory i fauny); • aktywna działalność Nadarzyńskiego Ośrodka Kultury , • obowiązująca uchwała na w sprawie zasad i trybu postępowania, udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków; • gmina należy do Lokalnej Grupy Działania „Nadarzyn – Raszyn – Michałowice” 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewielkie środki budżetu gminy przeznaczone na ochronę zabytków; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (niewiele tablic informacyjnych, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych); • niedostateczne wykorzystanie nowoczesnych technik informatycznych, w tym: brak cyfrowych zbiorów informacji (baz danych), materiałów edukacyjnych, internetowych stron promocyjnych.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> •uwzględnienie w większym stopniu dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych i programach rozwojowych gminy oraz powiązanie promocji zabytków z turystyką; •możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; •rozszerzenie i polepszenie bazy noclegowej i gastronomicznej; •kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; •oznakowanie tras turystycznych pod kątem zabytków i atrakcji turystycznych; •systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; •rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; •rozwój działalności gospodarczej/ agroturystycznej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; •wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego 	<ul style="list-style-type: none"> •brak skutecznej egzekucji prawa; •brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; •pogarszający się stan techniczny obiektów zabytkowych na terenie gminy; •bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; •skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • bezprawne/samowolne działania przy prywatnych obiektach o walorach zabytkowych i ich rozbiórki

10. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.

GPOnZ służy opiece i używaniu lokalnych pokładów dziedzictwa kulturowego w rozmaitych aspektach życia społecznego. Osiągnięcie określonych założeń wymaga głównie odmiennego myślenia, przede wszystkim w obszarze obowiązków jednostki samorządu terytorialnego,

podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które są odpowiedzialne za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład przestrzenny oraz kierunki rozwoju gminy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- dodanie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- powstrzymanie procesów niszczenia zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- zaprezentowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- inicjowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz popieranie przedsięwzięć sprzyjających wzrostowi finansowania opieki nad zabytkami;
- ustalenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, ograniczających konflikty dotyczące tych zabytków;
- inicjowanie działań umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Program opieki nad zabytkami jest dokumentem uzupełniającym w systemie planowania. Określa cele i sposoby służące do ich osiągnięcia.

W GPOnZ zostały określone dwa priorytety, kierunki działań oraz zadania. Wyznaczono je w ujęciu wieloletnim i często przekraczającym 4 -letni okres obowiązywania GPOnZ. Z ustawy wynika obowiązek złożenia przez władze Gminy, po 2 latach sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Przed sporządzeniem takiego sprawozdania, powinno się ocenić poziom realizacji GPOnZ, uwzględniając stopień realizacji zadań, które zostały przyjęte w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania.

Sposób sprawdzenia zadań opisano w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 7.1, 7.2. W związku z wyznaczonymi celami głównymi samorząd w kwestii dziedzictwa kulturowego powinien kierować się następującymi priorytetami:

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo -społecznego gminy Nadarzyn.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Nadarzyn.

Tabela Nr 10.1 Kierunki i działania w ramach Priorytetu I

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo -społecznego gminy Nadarzyn		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
Podjęcie działań mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne	Współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych w zakresie propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów. Ścisła współpraca z Nadarzyńskim Ośrodkiem Kultury i Biblioteką Gminną.	Ilość podjęcia wspólnych działań
	Oznaczenie obiektów zabytkowych, cmentarzy oraz pomników przyrody w terenie. Umieszczenie tablic zawierających historię obiektu na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków.	Ilość oznakowanych obiektów, ilość zamieszczonych tablic
	Zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dokumentów dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami przy opracowywaniu nowych dokumentów gminnych o charakterze strategicznym (planu miejscowego, strategii, programów).	Ilość zweryfikowanych dokumentów, udział w pracach planistycznych
Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków	Umieszczenie na stronie internetowej gminy spisu obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków oraz ich systematyczna aktualizacja	Stały nadzór nad dokumentami (ich aktualizacja).
	Przyjęcie przez Radę Gminy Gminnego programu opieki nad zabytkami oraz okresowe monitorowanie jego realizacji	Weryfikacja podmiotów wskazanych w programie do realizacji określonych zadań oraz zapoznanie ich z określonymi zadaniami
Zahamowanie	Utrzymanie obiektów zabytkowych we	Ilość

<p>procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania</p>	<p>właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo -konserwatorskich przy obiektach zabytkowych, stanowiących własność gminy.</p>	<p>przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich,</p>
	<p>Dofinansowanie prac rewaloryzacyjnych przy obiektach niebędących własnością gminy.</p>	<p>Ilość udzielonych dotacji</p>
	<p>Interwencja władz gminy przy rażących naruszeniach prawa budowlanego, przy obiektach zabytkowych oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (zwłaszcza jeśli chodzi o rozbudowy i przebudowy zmieniające bryłę budynków) we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i PINB</p>	<p>Ilość podjętych interwencji, przy jakich obiektach, ich zakres</p>
<p>Podejmowanie działań mających na celu podnoszenie kwalifikacji pracowników urzędu</p>	<p>Podnoszenie poziomu wykształcenia pracowników Urzędu Gminy oraz gminnych jednostek organizacyjnych zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez delegowanie pracowników na szkolenia</p>	<p>Ilość szkoleń, ilość osób uczestniczących w szkoleniach</p>
<p>Działania organizacyjne związane z ochroną zabytków i dziedzictwa kulturowego</p>	<p>Korelowanie zapisów gminnej ewidencji zabytków z zapisami w obowiązującym miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.</p>	<p>Udział w pracach planistycznych</p>
	<p>Prowadzenie monitoringu możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, w tym również z różnych programów i inicjatyw europejskich, przeznaczonych na działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego</p>	<p>Bieżący monitoring</p>

Tabela Nr 10.2 Kierunki i działania w ramach priorytetu II

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Nadarzyn		
KIERUNKI DZIAŁANIA	ZAKRES ZADAŃ	SPOSÓB WERYFIKACJI
Rozbudzenie i pogłębianie w mieszkańcach dumy z tradycji historycznych gminy	<p>Organizacji imprez dotyczących rocznic historycznych.</p> <p>Organizowanie wystaw, spotkań na temat historii regionu, dawnego i dzisiejszego krajobrazu kulturowego, zabytków.</p> <p>Coroczne opracowanie kompleksowego programu imprez kulturalnych, rekreacyjnych i sportowych na terenie gminy.</p>	Bieżące śledzenie obchodów rocznicowych związanych z wydarzeniami historycznymi
Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy	Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.	Publikacje na stronie internetowej gminy i w prasie lokalnej, działania organizacyjne, konsultacyjne, organizacja wystaw, konkursów
	Wydawanie folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	
	Podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów.	

	Wspieranie edukacji młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki, wystaw, wycieczek itp.	
--	--	--

11. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno -prawnych, społecznych oraz finansów publicznych.

Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.; (tj. Dz.U. z 2021 r. poz. 710)
 - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.; (tj. Dz. U. z 2021r. poz. 720)
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.;
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21sierpnia 1997 r.;
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991r.;
 - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- **instrumenty finansowe**:
 - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
 - udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego -prywatnego”(PPP).
- **instrumenty społeczne:**
 - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Nadarzyn;
 - edukacja kulturowa;
 - pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
 - informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
 - współdziałanie z organizacjami społecznymi.
- **instrumenty koordynacji:**
 - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
 - współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
 - współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.
- **instrumenty kontrolne:**
 - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
 - sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
 - monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;
 - prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

12. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- Źródła krajowe:
 - dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
 - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
 - dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - dotacje wojewódzkie, dotacje powiatowe, dotacje gminne,
 - inne źródła.
- Źródła zagraniczne:
 - źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego ogłasza corocznie programy, w ramach których są finansowane zadania z zakresu kultury.

Ochronie i opiece nad zabytkami dedykowany jest Program Dziedzictwo Kulturowe, a szczególnie:

Priorytet „Ochrona zabytków”,

Priorytet „Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą”,

Priorytet „Ochrona zabytków archeologicznych”,

Priorytet „Wspieranie działań muzealnych”

Priorytet „Kultura ludowa i tradycyjna”,

Zgodnie z art. 83 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na zasadach określonych w przepisach o zasadach finansowania nauki, minister właściwy do spraw nauki może również przyznać środki finansowe na badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne lub inne badania naukowe związane z prowadzeniem prac konserwatorskich i restauratorskich przy obiektach zabytkowych.

- **Konkurs „Zabytek Zadbany”**

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa. Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

1. Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu;
2. Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe);
3. Adaptacja obiektów zabytkowych;
4. Architektura i budownictwo drewniane;
5. Zabytki techniki (w tym budownictwo przemysłowe i inżynieryjne).
6. Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

- **Dotacje Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Zasady udzielania dotacji reguluje zarządzenie nr 14/2021 Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 4 listopada 2021r. dotyczące zasad przyznawania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

- **Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego**

Samorząd realizuje zadania z zakresu ochrony zabytków wynikające z ustawy o samorządzie województwa oraz ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Od lat stara się wspierać działania właścicieli i posiadaczy zabytków, przyznając dotacje celowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach. Udział w naborze wniosków jest jedyną możliwością pozyskania funduszy pozostających w dyspozycji Samorządu Województwa Mazowieckiego na działania związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami.

Nabór ogłaszany jest przez Zarząd na podstawie uchwały nr 54/11 Sejmiku z dnia 18 kwietnia 2011 r. Uchwała określa zasady ubiegania się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa mazowieckiego.

- **Dotacje z budżetu gminy**

Dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku (nie stanowiącym własności gminy) wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach określa uchwała Nr XLIII.557.2021 Rady Gminy Nadarzyn z dnia 25 sierpnia 2021 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie

lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Finansowanie prac z innych źródeł:

- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia.

Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce.

Służą temu stabilne przychody, doświadczony kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

– Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;

- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej z końcem listopada 2020 rozpoczyna przyjmowanie wniosków w ramach nowej unijnej perspektywy.

W ramach uruchomionych działań zostanie udostępnionych na projekty środowiskowe ponad 5 mld zł.

- **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji.

Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania.

Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar

pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia.

Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwala na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien.

Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

- **Środki europejskie**

Poza źródłami finansowania pochodzącymi ze środków publicznych Budżetu Państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Są to Regionalne Programy Operacyjne, Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko, Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka, Program Operacyjny Kapitał Ludzki, Program Europejskiej Współpracy Terytorialnej.

Należy zaznaczyć, iż w trakcie obowiązywania Programu wsparcie kultury i ochrony zabytków w perspektywie finansowej 2021–2027 będzie możliwe w ramach Celu Polityki - Europa bliżej obywateli dzięki wspieraniu zrównoważonego i zintegrowanego rozwoju obszarów miejskich, wiejskich i przybrzeżnych w ramach inicjatyw lokalnych.

Wszystkie inwestycje realizowane w Celu Polityki 5 muszą być wdrażane poprzez instrumenty terytorialne, wskazane w art. 22 projektu rozporządzenia ogólnego (zintegrowane inwestycje terytorialne, rozwój lokalny kierowany przez społeczność, inne narzędzia terytorialne). Cel Polityki 5 będzie wdrażany poprzez realizację projektów wynikających ze strategii terytorialnych obejmujących swoim zakresem cele szczegółowe i rodzaje interwencji, m.in. takie jak: –ochrona, rozwój i promowanie dziedzictwa kulturowego i usług w dziedzinie kultury, jako ważnych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego danego obszaru; –rozwój obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych, jak też opartych o właściwości

uzdrowiskowe i walory kulturowe stanowiące o ich wysokiej atrakcyjności turystycznej, m.in. na potrzeby rozwoju sektora turystyki, ekoturystyki czy srebrnej gospodarki.

13. Realizacja i finansowanie przez gminę zadań z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z art. 81 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z Ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

Dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku (nie stanowiącym własności gminy) wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Rada Gminy Nadarzyn 11 lipca 2018r. podjęła Uchwałę Nr XLVII.575.2018 w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

Bibliografia

- 1) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- 2) Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
- 3) Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.-Prawo budowlane;
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.-Prawo ochrony środowiska;
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
- 11) Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
- 12) Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
- 13) Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
- 15) Materiały własne Urzędu Gminy w Nadarzynie
- 16) „Wiadomości Nadarzyńskie”;
- 17) https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Ochrona_dziedzictwa_kulturowego/;
- 18) <https://zabytek.pl/pl/>;
- 19) <https://bip.mwz.pl/>;
- 20) „Nadarzyn na przestrzeni wieków Historia Nadarzyn od średniowiecza po czasy współczesne” ;
- 21) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022; (M.P. 2019 poz. 808);
- 22) <https://www.gov.pl/web/kultura/polityka-kulturalna-dokumenty>,
- 23) <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/informacje-o-strategii-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju>;
- 24) <https://www.gov.pl/web/ia/strategia-rozwoju-kapitalu-spoecznego-2030-srks>,
- 25) Koncepcja przestrzennego zagospodarowania kraju 2030 (M.P. 2012 poz. 252);
- 26) https://www.mbpr.pl/user_uploads/image/PRAWE_MENU/STRATEGIA%20ROZWOJU%20WOJEWODZTWA%20MAZOWIECKIEGO%20DO%20ROKU%202030/SRWM%20OSKR%20POL.pdf;
- 27) <https://mazovia.pl/>;
- 28) http://edziennik.mazowieckie.pl/eli/POL_WOJ_MZ/2018/11075/ogl/pol/pdf;
- 29) <https://www.funduszedlamazowska.eu/>;
- 30) <https://www.powiat.pruszkow.pl/>;
- 31) <https://www.nadarzyn.pl/>;
- 32) <https://parafianadarzyn.pl/>;
- 33) <https://palacrozalin.pl/>;
- 34) <https://www.unesco.pl/kultura/dziedzictwo-kulturowe/dziedzictwo-niematerialne/>;

- 35) <https://www.mwz.pl/>;
 - 36) <https://www.iso.org.pl/uslugi-zarzadzania/wdrazenie-systemow/zarzadzanie-strategiczne/analiza-swot/>;
 - 37) <https://www.nid.pl/upload/iblock/5b9/5b969b15ceca07b4ed33ae2020cde48e.pdf>;
 - 38) <https://www.gov.pl/web/kultura/programy-mkidn-2021>;
 - 39) https://nid.pl/pl/Dla_wlascieli_i_zarzadcow/Zabytek_zadbany/;
 - 40) <https://bip.mwz.pl/dokument/43>;
 - 41) <https://www.bgk.pl/programy-i-fundusze/fundusze/fundusz-termomodernizacji-i-remontow-ftir/>;
 - 42) <https://www.gov.pl/web/nfosigw/>;
 - 43) <https://www.nck.pl/dotacje-i-stypendia/dotacje/programy-dotacyjne-nck/kultura-interwencje>;
 - 44) <https://www.gov.pl/web/kultura/narodowy-fundusz-ochrony-zabytkow-juz-dziala>;
 - 45) <https://www.bgk.pl/samorzady/mieszkalnictwo/bezwrotne-wsparcie-budownictwa-z-funduszu-doplat/>;
 - 46) <https://www.funduszedlamazowska.eu/>;
-